

SỔ TAY

BÁO CHÍ ĐIỀU TRA
VỀ BẢO VỆ ĐỘNG VẬT HOANG DÃ

Một số lưu ý dành cho nhà báo

SỔ TAY

BÁO CHÍ ĐIỀU TRA VỀ BẢO VỆ ĐỘNG VẬT HOANG DÃ: MỘT SỐ LƯU Ý DÀNH CHO NHÀ BÁO

Biên soạn: Nhà báo Đỗ Doãn Hoàng

&

Tổ chức Wildlife Conservation Society (WCS) - Chương trình Việt Nam

Mục lục

Lời nói đầu	2
Phần 1:	Đặc trưng công việc của nhà báo điều tra về bảo vệ động vật hoang dã 3
Phần 2:	Những điều cần chuẩn bị trước khi bắt đầu điều tra 8
Phần 3:	Những lưu ý khi triển khai điều tra 19
Phần 4:	Một vài lời khuyên khi xây dựng tác phẩm báo chí điều tra về bảo vệ động vật hoang dã 40
Lời kết	51

LỜI NÓI ĐẦU

Báo chí điều tra luôn gắn với những mảng đề tài khó, nhưng với bất kỳ cơ quan báo chí nào, các tác phẩm liên quan đến điều tra đều được đánh giá cao. Nó được coi như một chỉ báo quan trọng để thấy đẳng cấp của những người trực tiếp tham gia xây dựng tác phẩm báo chí và cơ quan báo chí đó; hay nói cách khác, phóng sự, phóng sự điều tra là “trọng pháo” của báo chí.

Điều tra báo chí khó nên có rất nhiều điều cần bàn về nội dung này. Cũng vì “độ” khó, nên không ai dám nói mình đã “tài giỏi” ở lĩnh vực báo chí điều tra nói chung và lĩnh vực điều tra về bảo vệ môi trường, phòng, chống nạn săn bắt, giết hại, buôn bán, sử dụng các sản phẩm liên quan đến động vật hoang dã (ĐVHD) nói riêng. Giống như việc nuôi dạy con cái hay lái xe trên xa lộ, khó có ai dám tự tin khoe mình “khôn” mình “tài”. Chỉ có những người làm việc nghiêm túc, nhiệt tình mới có được sự an toàn và gặt hái được những thành công. Trong nghề làm điều tra, người ta chỉ có thể tự tin nói “đến giờ phút này tôi chưa phạm sai lầm” hoặc “tôi cũng từng sai sót, nhưng ai không bao giờ làm gì thì mới không sai”.

Vậy nên, cuốn sổ tay này ra đời, với mục đích chuẩn bị và truyền cảm hứng cho các bạn sinh viên báo chí, những nhà báo trẻ đầy nhiệt huyết về các câu chuyện nghề thực tế, cũng như kỹ năng thiết yếu để có thể tự tin dẫn thân vào mảng điều tra báo chí. Giản đơn hơn, chúng tôi xin phép được gọi cuốn sổ tay này là: vài lời khuyên, chia sẻ của một nhà báo nhiều trải nghiệm, tâm huyết cho mảng phóng sự, báo chí điều tra liên quan đến chủ đề bảo vệ ĐVHD và môi trường tại Việt Nam.

Tài liệu được thực hiện với nguồn hỗ trợ từ “Chương trình Hợp tác phòng chống săn bắt và buôn bán trái pháp luật ĐVHD ở châu Á và châu Phi” do Tổ chức Hợp tác Phát triển Đức (GIZ) thực hiện, đại diện cho Bộ Hợp tác Kinh tế và Phát triển Liên bang Đức (BMZ) và Bộ Môi trường, Bảo tồn thiên nhiên và An toàn hạt nhân Liên bang Đức (BMU), kết hợp chuyên môn và nguồn lực từ năm bộ của Liên bang Đức, các tổ chức quốc tế và tổ chức phi chính phủ.

PHẦN 1: ĐẶC TRƯNG CÔNG VIỆC CỦA NHÀ BÁO ĐIỀU TRA VỀ BẢO VỆ ĐỘNG VẬT HOANG DÃ

- Phải điều tra trên diện rộng, tốn kém, liên quan đến nhiều thủ tục khá rườm rà
- Phải tiếp cận và đối đầu với các đường dây, đối tượng tội phạm rất nguy hiểm
- Phải đối mặt với những quan niệm, thói quen, hủ tục và cả niềm tin sai lầm về tác dụng của ĐVHD
- Phải đóng vai trò một người công dân có trách nhiệm trước các vấn đề nóng của xã hội để lên tiếng và xử lý vụ việc

Giống như các công việc điều tra hình sự, với báo chí điều tra nói chung, các đề tài đặt ra thường “gai góc”, nhưng càng “gai” thì càng nóng và có ý nghĩa lớn hơn.

Điều tra về buôn bán trái pháp luật ĐVHD ***phải thực hiện trên diện rộng, tốn kém, thủ tục khá rườm rà***. Địa bàn hoạt động của tội phạm trong lĩnh vực liên quan đến ĐVHD thường trải rộng, có khi trên núi rừng hiểm trở khắc nghiệt (nhiều loài ĐVHD thường sinh sống, bị săn bắt, giết, buôn bán ở các vùng cao, xa, hoang vu); đồng thời tính chất hoạt động của chúng hầu như mang yếu tố xuyên quốc gia, phổ biến nhất là giữa các quốc gia châu Á và châu Phi. Các đường dây buôn bán thu được nguồn lợi nhuận khổng lồ, nên chúng hoạt động tinh vi và khép kín. Các rào cản về địa lý, khác biệt ngôn ngữ và phong tục, thể chế chính trị luôn là thách thức với người cầm bút trong các tình huống này.

Thực tế, khi sang châu Phi để điều tra nạn thảm sát và buôn bán sừng tê giác, ngà voi về Việt Nam, chúng tôi phải thuê trực thăng để quan sát trong rừng, phải làm thủ tục xin vào các trại tù của người châu Phi để phỏng vấn thợ săn, các đối tượng buôn lậu sừng tê giác và ngà voi đang bị bắt giam hoặc đang thụ án là người Việt Nam.

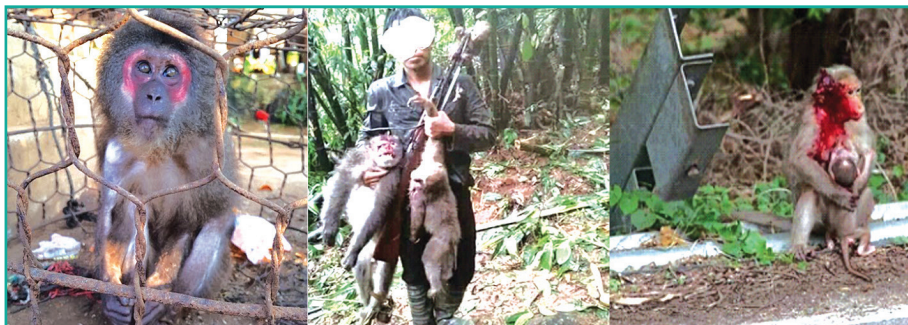
Đi trực thăng tìm hiểu về nạn săn bắn tê giác lấy sừng ở Nam Phi. Ảnh: Đỗ Đoàn Hoàng

Buôn bán trái pháp luật ĐVHD được coi là một trong bốn thế giới ngầm đen tối và thu lời cao nhất thế giới (cùng với buôn người, buôn vũ khí và buôn ma túy), ***nên các đường dây và đối tượng tội phạm rất cao tay, đôi khi mua chuộc cả nhà báo và cơ quan chức năng ở không ít quốc gia và vùng lãnh thổ.***

Vì vậy công việc điều tra của các nhà báo rất căng thẳng, thậm chí đối đầu rất khốc liệt. Các nhà báo thường phải đối mặt với các đường dây tội phạm nguy hiểm, dễ bị kiện cáo nếu tài liệu chưa “kín kẽ” hoặc còn sơ suất, sai sót. Nhiều nhà điều tra về buôn bán ĐVHD trên thế giới (không chỉ có nhà báo điều tra) đã bị tấn công, thậm chí sát hại. Mặt khác, thay vì đối đầu, đôi khi các đối tượng tội phạm chọn cách mua chuộc cả cơ quan chức năng lẫn nhà báo. Nhà báo cần tính đến sự ranh ma, quỷ quyệt của đối tượng, nhất là khi nó được không ít người

tha hoá biến chất tiếp tay để “chấp cánh”.

Từ ông Chủ tịch UBND tỉnh đến ông trưởng thôn, họ đều nắm nhiều thông tin và có các quyết sách “quyền lực” với bà con. Nếu “nhất thân nhì quen” được với họ, công việc sẽ cực kì hanh thông. Tất nhiên, nhà báo cần tránh “thần quá” để không dám viết sự thật ra hoặc bị mua chuộc, khống chế. Nguồn mọi tin là từ cán bộ, nhất là cán bộ lãnh đạo; họ cũng là nguồn để có các cuộc phỏng vấn đánh thép làm bệ phóng cho tác phẩm của mình. Ở mức độ cao tay hơn, các nhà báo cần đủ bản lĩnh trước những cám dỗ để có được một vị trí đặc địa hơn trong tương tác với cán bộ nói chung. Nhà báo điều tra - hãy là một người tâm huyết vì cộng đồng, yêu công lý và sự minh bạch. Đồng thời, hãy là một con “ngáo ộp” không thể mua chuộc, đứng giám sát khiêm tốn và quyết liệt trước các hành vi của cơ quan chức năng. Ví dụ: chỉ có mối quan hệ tốt với Chỉ cục Kiểm lâm, với Chủ tịch UBND tỉnh, bạn mới có thể nói thẳng nói thật, hay “trong vòng một nốt nhạc” đến phòng họ, gọi điện cho họ, mời cơ quan hữu trách xử lý trung thực các vi phạm về súng săn, súng tự chế, buôn bán thú rừng, nhà hàng tràn lan thực khách ăn động vật trong sách đỏ... Nhưng nếu “không quen”, thường thì thủ tục rất lòng vòng và “thăm dò” nhau tốn rất nhiều công sức mà khả năng hiệu quả thấp hơn nhiều.

Cảnh tàn sát, nuôi nhốt (cầm tù) trái phép ĐVHĐ đều là cực kì phản nhân văn và lúc nào cũng cần báo chí lên tiếng tố cáo cảnh tình cộng đồng. Ảnh: Đỗ Đoãn Hoàng

Ngoài việc chống lại tội phạm săn bắt, giết, buôn bán, tiêu thụ ĐVHD; nhà báo điều tra còn thường xuyên phải **xử lý các vấn đề “khó nhằn” liên quan đến thói quen, hủ tục và cả niềm tin “điên cuồng” của một bộ phận, nhóm người trong xã hội.** Bản chất loài người vốn có “nguồn gốc” từ hoang dã, vốn “sống nhờ rừng, dựa biển”, nên việc săn bắt thú đã trở thành thói quen, như là một bản năng của nhiều người ở hầu khắp các quốc gia và vùng lãnh thổ. Ở Việt Nam, mấy chục năm trước, khoảng những năm 1980, việc săn bắt thú, kể cả gấu, hổ vẫn bị xem là việc... đương nhiên. Sau Giải phóng miền Nam, nhiều “Đội chống hổ” vẫn được thành lập, nhận công văn giao nhiệm vụ và lĩnh tem phiếu của Nhà nước đi giết hàng chục con hổ “cứu dân lành”. Dĩ nhiên, trước nỗi đau của thiên nhiên hôm nay, khi các nguồn tài nguyên thiên nhiên ngày càng cạn kiệt, thì chúng ta phải quan tâm đến việc duy trì và bảo tồn tự nhiên. Song việc việc bảo tồn lại luôn vấp phải các hủ tục “chọc tiết thiên nhiên”, hay các thói quen sử dụng thú rừng làm thức ăn, làm thuốc “cổ truyền” vì các luận điệu tuyên truyền mù quáng này vốn đã ăn sâu, bám rễ vào nhiều thế hệ người dân.

Bẫy thú được bán và đặt ở khắp nơi, đó là hành vi phạm pháp phổ biến ở nước ta. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Một tác phẩm báo chí có thể được thực hiện vì nhiều mục đích khác nhau, theo yêu cầu đặc thù của “một cái nghề”, thời điểm cần có bài để in/đăng, hay ăn lương thì phải viết; nhưng những nhà báo chân chính cần/và bao giờ cũng thượng tôn các hoạt động liên quan đến

trách nhiệm xã hội của mình/cơ quan mình. Bên cạnh việc thực hiện tác phẩm báo chí hay các nhiệm vụ trực tiếp như viết bài, làm phim, phóng sự, thiết kế làm các chương trình phát thanh, truyền hình cho cơ quan, đơn vị..., ***nhà báo còn cần đóng vai trò một người công dân có trách nhiệm trước các vấn đề nóng của xã hội để lên tiếng và xử lý vụ việc.*** Ví dụ, nhà báo có thể tham gia bắt giữ đối tượng, có thể làm hồ sơ tố cáo đề nghị xử lý một số vấn đề tiêu cực, có thể tổ chức họp/gặp mặt báo chí, có thể đi vận động hành lang một cách chân chính để đưa vấn đề, vụ việc đi đến cái đích như xã hội tử tế đang mong muốn... Nhà báo cũng có thể trở thành một biểu tượng trong lĩnh vực bảo vệ môi trường để xã hội cùng noi theo, hiệu ứng của hoạt động này có thể sánh ngang hoặc thậm chí cao hơn so với hoạt động tác nghiệp báo chí mà họ vẫn thực hiện.

Nhà báo cần lên tiếng, với tư cách cá nhân hay tư cách của một người không vô cảm với các vấn đề bức thiết của xã hội. Ví dụ, đối với hoạt động điều tra về thảm sát tê giác, không chỉ đi châu Phi, chứng kiến cảnh giết tê giác, thâm nhập đường dây buôn bán ở châu Phi, đối thoại với cơ quan kiểm lâm, công an, hải quan nước bạn; nhà báo còn có thể điều tra về các “góc khuất” trong thị trường “đen” sừng tê giác ở Việt Nam qua việc phản án những hành vi làm giả sừng, lừa đảo sừng tê giác, kinh doanh hàng cấm là sừng tê giác, hay sự vô cảm của cơ quan chức năng trước vấn đề này; hay sự mù quáng của người dân “có bệnh thì vái tứ phương”, cũng như các trọc phú “chơi sừng tê giác để khẳng định đẳng cấp”. Ngoài ra, nhà báo có thể đưa tin và cảnh báo về việc người châu Phi đã khởi động dự án tiêm thuốc độc vào sừng tê giác để tránh săn trộm. Sản phẩm có chứa độc tố chết người đó khi đến tay người dùng vô tội thì sẽ ra sao? Vụ việc một cháu bé ở huyện Củ Chi (TP HCM) bị ngộ độc sừng tê giác phải cấp cứu ở BV Nhi Đồng 2 vào tháng 07/2019 là một ví dụ điển hình.

PHẦN 2: NHỮNG ĐIỀU CẦN CHUẨN BỊ TRƯỚC KHI BẮT ĐẦU ĐIỀU TRA

- Kiến thức chuyên ngành và thông tin liên lạc của các chuyên gia để được hỗ trợ
- Kỹ năng tác nghiệp tại thực địa, đặc biệt trong địa bàn rừng, núi
- Dụng cụ thiết yếu cho quá trình đi thực địa
- Thiết bị tác nghiệp bí mật, thiết bị chuyên dụng cho khu vực địa hình hiểm trở
- Thông tin về địa bàn thực hiện điều tra (con người, môi trường, văn hóa, các thủ tục hành chính...)
- Tạo mối quan hệ tốt với người dân và chính quyền địa phương
- Sẵn sàng cho nguy cơ thay đổi đề tài

2.1. Cần tìm hiểu các kiến thức chuyên ngành và có hỗ trợ chuyên môn từ các chuyên gia về môi trường và ĐVHD.

Nếu không đọc hay được tập huấn, hoặc say mê theo dõi thì rất khó “nhập vai” để điều tra vì có rất nhiều thông tin, kiến thức về bảo tồn mà nhà báo điều tra cần nắm được. Ví dụ, các điều khoản liên quan về bảo vệ ĐVHD của Bộ luật Hình sự hay Luật Lâm nghiệp, các quy định về quản lý bảo tồn ĐVHD, kiến thức và kỹ năng nhận dạng các loài hoang dã, nhất là những loài mà thiên nhiên Việt Nam không hề có sự phân bố, quy định về quyền và trách nhiệm của nhà báo...). Khi đã làm sâu về mảng này, yếu tố sống còn là xây dựng uy tín cũng như các mối quan hệ “thân thiết” với chuyên gia bảo tồn trong và ngoài nước, các nhà báo cùng lĩnh vực, các tổ chức quốc tế và Việt Nam về bảo tồn. Ngoài ra, hãy tham khảo các tài liệu chuyên ngành của các tổ chức bảo vệ môi trường, bảo vệ ĐVHD ở Việt Nam như: WCS, WWF, TRAFFIC, Save Vietnam’s Wildlife, Pan Nature, ENV, Trung tâm cứu hộ thú linh trưởng Cúc Phương, Tổ chức Change, Quỹ động vật Châu Á,

Cơ quan thẩm quyền quản lý CITES Việt Nam, Cục Kiểm lâm, Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật, Bảo tàng Thiên nhiên Việt Nam... Các đơn vị trên thường xuyên có các hoạt động tích cực, tâm huyết cũng như có các tài liệu, báo cáo giá trị gửi cho báo chí.

2.2. Cần trang bị các kỹ năng thực địa, đặc biệt là các kỹ năng đi rừng phổ biến.

Một số kỹ năng cơ bản không thể thiếu được bao gồm:

- Kỹ năng đốt lửa và dập lửa an toàn sau khi hạ trại.
- Kỹ năng dựng lều bạt: mỗi nhà báo điều cần biết kiến thức dựng trại ở nơi mà cây đổ cũng không đè chết người, và nếu bị tấn công thì nơi nào là nơi phòng thủ và thoát thân lý tưởng nhất.
- Kiến thức cơ bản về các loại quả, cỏ cây trong rừng. Nhiều người gặp hiểm họa do ăn nhầm loại quả, rau độc, nấm độc, hay uống nước lã ở vùng có rừng lim tiết ra chất độc trong dòng suối...
- Kỹ năng lái mọi loại xe trên các địa hình hiểm trở.
- Kỹ năng tìm đường khi lạc dù trong tay có hoặc không có la bàn. Cần biết đi theo các sông, núi, đặc biệt là theo hướng nước chảy của sông, suối ở vùng giáp biên để biết mình đã sang đến quốc gia khác chưa.

Chú ý các quy tắc dưới đây:

- Nếu bạn đi trên một đỉnh núi cao, rừng rậm, vùng giáp biên mà không biết mình đã đi từ quốc gia A sang quốc gia B chưa, thì người ta có nguyên tắc nhìn hướng nước chảy. Tức là nếu suối đang chảy hướng A, mà đi thêm vài bước suối đã chảy hướng B - ngược lại hoặc gần ngược lại với hướng A - rồi thì có nhiều khả năng là bạn đã "vô tình vượt biên"! Bởi người ta thường dùng đỉnh núi giáp biên

để làm đường biên mốc giới. Ở vị trí đỉnh đó thì các con suối sẽ chảy từ đỉnh xuống hai bên chân núi; qua đỉnh, suối sẽ chảy hướng ngược lại so với ban đầu. Nhiều nơi, họ dùng phương pháp phân chia tim - điểm giữa - dòng suối, tức là: dùng sông/ suối để phân định biên giới.

- Nếu bạn đứng ở một ngã ba sông giáp biên, thì hầu hết là xuất hiện hai hướng sông, suối mà dòng chảy của nó đều được chia làm đôi (mỗi quốc gia sở hữu một nửa, tính từ tâm con nước).
- Phương pháp nhìn mặt trời, dựng một cái cọc và “đánh dấu” theo dõi sự di chuyển của bóng nắng để xác định hướng cũng rất thú vị và chuẩn xác.
- Kỹ năng tìm đường khi lạc dù trong tay có hoặc không có la bàn. Cần biết đi theo các sông, núi, đặc biệt là theo hướng nước chảy của sông, suối ở vùng giáp biên để biết mình đã sang đến quốc gia khác chưa.
- Kỹ năng sơ cứu khi chảy máu, hay cần có kiến thức cơ bản về tập tính của rắn, rết, vắt, hoặc thú dữ, kèm theo các loại thuốc đơn giản như cảm cúm, đau bụng, ngộ độc thức ăn, hạ sốt, cầm máu, vắt hay rắn cắn.

Kĩ năng dựng lều, tăng, bạt bảo vệ cơ thể trước sự khắc nghiệt của thời tiết hoặc các đe dọa có thể có từ thiên nhiên hoang dã là hết sức cần thiết.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

2.3. Cần trang bị dụng cụ thiết yếu để bảo vệ sức khỏe khi tác nghiệp ở trong rừng, ở vùng nước độc để tránh muỗi vắt, rắn độc và thú dữ.

Những dụng cụ đơn giản nhưng không thể thiếu là:

- Găng tay, xà cạp đi rừng, mũ lưới trùm kín từ đỉnh đầu xuống vai để tránh mọi côn trùng... mà vẫn không ảnh hưởng tới tầm nhìn.
- Đồ ăn thức uống, nhất là nước chanh muối để tránh bị khát khô, mất nước khi leo núi (có thể thuê người gửi lương thực, thậm chí kiêm cả người bảo vệ an toàn khi leo núi).
- Lều bạt, các loại đệm hơi hay nilon chống hơi đất bấc lên làm giảm thân nhiệt khi ngủ lại trong rừng; túi ngủ dành cho lúc ở trong rừng, ngoài lều. Đồng thời, cần tìm hiểu hệ thống lều chống mưa, lưu ý chọn loại lều phải chống được nước từ dưới đất thấm lên hoặc chống được nước chảy róc rách xung quanh lều, nước ngập vài xăng ti mét trên nền núi... để người tá túc trong lều không bị ướt.
- Tăng hay vông giúp “thoát hiểm” tốt hơn trong các tình huống khó: khi trời nắng to hoặc mưa lớn. Tắm tăng buộc ở trên cao thành “mái nhà” sẽ hỗ trợ bảo vệ lều trước sự khắc nghiệt của thời tiết. Vông giúp tránh côn trùng, cũng là để có chỗ ngủ nhanh và cơ động nhất. Để tránh mưa lớn gây ngập thì vông mắc cao, có kèm theo màn và bạt che mưa sẽ rất đắc dụng.

2.4. Cần trang bị cho mình các thiết bị quay phim chụp ảnh kín đáo, tinh vi, thuận lợi tác nghiệp khi vào các vai hóa trang khác nhau.

Một số thiết bị cơ bản như kính quay phim để sử dụng khi vào vai trí thức, đồng hồ quay phim khi vào vai tay chơi, bút quay phim khi vào vai doanh nhân, mũ quay phim khi tìm hiểu, ghi hình lén dã ngoại...

Tuy nhiên, gần đây, các thiết bị này trở nên lộ liễu do bị bày bán tràn lan, và giới tội phạm cũng đã sử dụng nó. Dùng các thiết bị trên dễ bị phát hiện, thậm chí nguy hiểm.

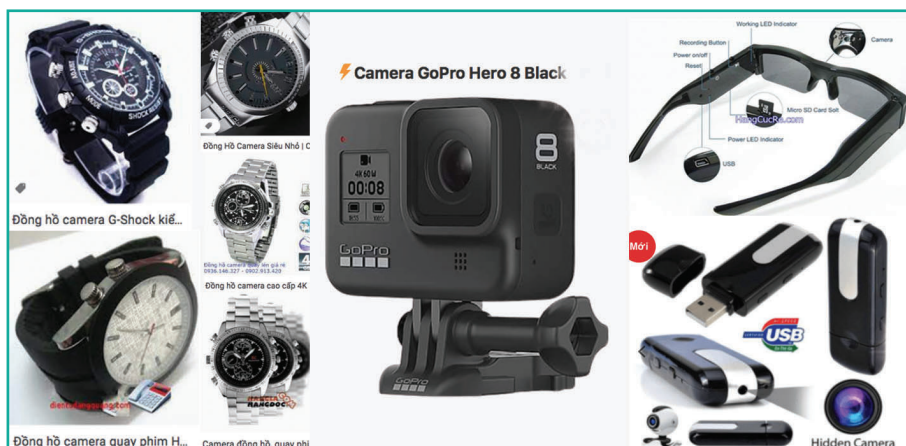
Hiện nay, một số thiết bị tác nghiệp nên sử dụng gồm có:

- Thiết bị GPS: để gắn vào xe cộ, hàng hóa của các đối tượng. Thiết bị này có thể “vẽ lộ trình” đường di chuyển của phương tiện trong suốt 25 ngày.
- Máy quay tele từ xa.
- Camera giấu kín: khi sử dụng cần có phương pháp đặt máy quay bí mật, với máy cảm ứng bằng thân nhiệt, có thể “treo” nó vài tháng ở một không gian nào đó, nó tự động ghi hình và nhà báo thậm chí có thể kiểm soát được hình ảnh từ xa thông qua wifi.
- Camera đầu dò: camera theo dõi tinh vi đến mức có thể gắn đầu dò trên một nén nhang trên bàn thờ, xung quanh bát nhang là hệ thống điện cấp liên tục (tránh máy bị hết pin) để quay phim lén trong nhiều ngày.
- Máy bay không người lái (flycam): với bối cảnh cần quay từ trên cao, các máy nhỏ có thể bay trên trời dạng flycam là lựa chọn khá tối ưu. Với các cánh rừng lớn, thú bị giết ở những nơi rất xa, flycam có thể bay trên cao nhìn toàn cảnh để phát hiện đối tượng. Nhiều flycam thậm chí có thể rà soát xuống đến từng mái nhà, từng khu sân xưởng có các hoạt động phi pháp; có cả những “phiên bản” bay trên đầu theo dõi đối tượng với chế độ giảm thanh không gây ồn ào, nên đối tượng không hay biết. Tuy nhiên, nên cân nhắc khi sử dụng flycam vì ở một số nơi, đặc biệt gần khu vực quân sự, có quy định bay flycam phải xin phép cơ quan chức năng khá phức tạp.
- Camera dưới nước: để quay dưới nước, cần có những thiết bị ghi hình có vỏ kín chống nước như Gopro.

Flycam cánh quạt được giảm thanh là thiết bị quay toàn cảnh và giám sát, bí mật ghi hình toàn cảnh từ trên cao, có thể tiến đến tiếp cận gần đối tượng mà chúng hầu như không để ý. Điều này sẽ khá hiệu quả trong điều tra bảo vệ thiên nhiên, chống tàn sát động vật hoang dã.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Hình ảnh các thiết bị quay chuyên dụng, thiết bị ngụy trang để quay lén.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Thiết bị theo dõi hành trình xe cộ, hàng hóa; máy gắn cố định vào các vị trí theo dõi đối tượng từ xa với âm thanh và hình ảnh như thế nhà báo 24/24 có mặt trong “hang ổ” của các “ông trùm”. Lúc xem từ xa qua wifi, dẫu ở bên kia bán cầu, bạn vẫn có thể lưu dữ liệu vào thiết bị mình đang cầm trên tay luôn. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

2.5. Cần có các thiết bị chuyên dụng cho việc tác nghiệp trong rừng núi xa xôi, mưa gió, môi trường khắc nghiệt.

Trong điều tra và ghi hình bí mật, máy “ngụy trang” theo dõi mọi di chuyển, biến động của con người và thiên nhiên sẽ như “cánh tay nối dài” của nhà báo. Đi rừng xa, cần máy chống được va đập hay rơi xuống nước, tác nghiệp trong mưa gió mà vẫn an toàn. Máy quay trong đêm tối (hồng ngoại); máy siêu zoom để bắt hình con vật và các đối tượng liên quan một cách bí mật và hiệu quả... Bẫy ảnh, gắn vào cây để nó sẽ chờ động vật xuất hiện rồi tự “cảm biến” với thân nhiệt của con vật mà bắt đầu ghi hình.

Nhà báo thậm chí có thể sử dụng các vật dụng tích hợp nhiều chức năng khi tác nghiệp như: khăn tắm vừa lau mồ hôi, vừa quàng cổ, vừa đội đầu; máy chụp ảnh kiêm quay phim và ghi âm (nếu cần); xe ô tô địa hình; chai dất bạc vừa đựng nước vừa lọc nước có chứa lá độc, chất độc trong rừng già khi cần; áo vừa chống rét vừa chống mưa; đèn vừa soi sáng vừa là vũ khí để bảo vệ mình khi chẳng may bị muông thú và kẻ xấu tấn công khi cần; các bộ dụng cụ đa năng để giảm thiểu trọng lượng đồ mang theo nhưng vẫn phục vụ tốt nhất các nhu cầu tác nghiệp

của cá nhân nhà báo và cả đoàn...

Ghi hình nhiều loài hoang dã quý hiếm bằng máy ảnh với ống kính tele! Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

2.6. Cần phải tìm hiểu thật kỹ địa bàn sẽ thực hiện điều tra.

Với nhóm đề tài điều tra về hoạt động săn bắt, vận chuyển ĐVHD, phóng viên phải di chuyển tới vùng núi xa xôi có địa hình hiểm trở, hay các khu vực rừng quốc gia, rừng nguyên sinh, vùng biên giới, đường mòn, khu vực cửa khẩu... Thời gian gần đây, đường biên là địa điểm phổ biến diễn ra hoạt động vận chuyển, buôn bán mang tính xuyên quốc gia bởi Việt Nam là điểm trung chuyển của nhiều loài ĐVHD được vận chuyển trái phép từ Thái Lan, Campuchia, Lào đến đích cuối cùng là Trung Quốc.

Với nhóm đề tài điều tra về hoạt động buôn bán trái pháp luật ĐVHD, địa bàn tại khu vực đồng bằng, thành phố diễn ra thường không khó khăn như trong rừng. Tuy nhiên, nhà báo cũng cần có những tìm hiểu, quan sát kỹ về khu vực này để có những đánh giá rủi ro cần thiết. Khi thực hiện điều tra, nhà báo có thể nhập vai là những người mua hàng hay thực khách để có cơ hội tiếp cận với đối tượng buôn bán trái phép. Tại những địa điểm buôn bán hay nhà hàng có bán đặc sản thú rừng, phóng viên cần có quá trình quan sát để xác định chính xác đặc điểm

của đối tượng và tìm ra quy luật bán hàng của các đầu mối hay tìm hiểu chính xác nơi cất giữ ĐVHD.

Khi tiến hành điều tra về các đường dây liên quan đến săn bắt, giết, vận chuyển và buôn bán ĐVHD đã thường phải thâm nhập xuyên quốc gia, các vấn đề thủ tục như hộ chiếu, visa, và khả năng sử dụng thành thạo ít nhất một ngoại ngữ thông dụng trên thế giới cũng cần lưu ý để chuẩn bị. Ngoài ra, cần tìm hiểu thêm về văn hóa để “nhập gia tùy tục” với các địa bàn xa xôi, mới lạ.

Sau thời gian điều tra ở châu Phi, về nước, tôi được mời gặp Hoàng tử Anh tại Hà Nội, với tư cách khách mời ngồi cà phê với “ông hoàng” mê và có trách nhiệm với các loài hoang dã trên toàn cầu, chứ không phải nhà báo đến tác nghiệp (ảnh dưới bên phải). Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

2.7. Cần có mối quan hệ tốt với bà con địa phương, với đồng nghiệp tại các tỉnh, thành và giới quan chức địa phương để... “mời” tin.

Kể cả với cán bộ “to” ở các địa phương, bên cạnh thái độ đúng mực, nhà báo cũng cần tự tin thực hiện tốt vai trò của một trí thức vì cộng đồng để truyền cảm hứng cho họ trân trọng công việc của nhà báo và hỗ trợ tác nghiệp. Đồng thời, các nhà báo vẫn luôn thực hiện quyền giám sát nghiêm khắc và trung thực của báo chí đối với hoạt động của các cơ quan, đơn vị liên quan. Điều này thể hiện tầm vóc của mỗi nhà báo đối với công việc họ đang làm.

Tuy nhiên, các nhà báo đều cần có thời gian để tạo dựng mối quan hệ trước, hoặc phải có “tay trong” trước. Chỉ khi chắc chắn là có “điểm bấu víu” tiềm năng khi tiến hành điều tra, thì mới có thể “lên đường” vì trong quá trình điều tra, việc các đơn vị, cá nhân không hợp tác cung cấp thông tin là hết sức bình thường. Để có kết quả tốt, nhà báo cần có lý luận chặt chẽ, hoạt động đúng pháp luật với các thủ tục bài bản. Ví dụ: gọi điện xin phỏng vấn, gửi công văn yêu cầu mở cuộc đối thoại hoặc yêu cầu trả lời chất vấn; hoặc hơn thế, nhà báo có quyền gửi công văn đến cơ quan cấp cao hơn, yêu cầu, đề nghị họ bố trí một cuộc làm việc với bộ phận chức năng (cấp dưới) của họ. Trước khi vào cuộc, mỗi nhà báo cần thu thập tư liệu thông qua các hình thức kết nối phong phú khác. Lưu ý: nhiều khi qua điện thoại, qua chat, các đối tượng lại tiết lộ nhiều hơn hay tiết lộ theo cách “thú vị” hơn về sự thật; trong khi họ có thể lại e dè khi gặp mặt trực tiếp. Các nhà báo cũng cần chuẩn bị trước để tránh rơi vào tình huống: đối tượng đổi ý giữa chừng (do sợ hãi hoặc do bị mua chuộc) trong khi nhà báo chưa hề ghi âm, ghi hình nhằm “tài liệu hóa” được các thông điệp trung thực nhất của họ.

2.8. Cần chuẩn bị cho tình huống phải đổi đề tài, đề phòng trường hợp sự việc có thể diễn ra ngược lại với những gì nhà báo cảm nhận, được nghe tin, hay được phản ánh qua đơn

tố cáo nhận được trước đó.

Nhà báo có trách nhiệm phản ánh trung thực mọi tình huống xảy ra trên thực tế. Có tình huống, vì nhiều lý do khác nhau, người tố cáo quay ngoắt lại không hợp tác với nhà báo nữa; cũng có khi vài cán bộ tha hóa giúp đối tượng tẩu tán không còn dấu vết nào của các hành vi phạm pháp nữa... Thậm chí, từng xảy ra nhiều lần, nhà báo đi điều tra về nạn săn, bắt, giết thú rừng, nhưng lúc đi thì gặp nhiều thợ săn “hoàn lương” đang tham gia các dự án bảo tồn, làm tuyên truyền viên, hay trở thành cán bộ thực địa xuất sắc, nhiều người suốt cả chục năm liên tục đi rừng biên biệt để phá các hệ thống bẫy tàn sát hoang thú... Những lúc ấy nhà báo cũng cần có tác phẩm tôn vinh thay đổi của những cá nhân này bởi việc ghi nhận nỗ lực, thành tích cho những cá nhân, tổ chức làm việc tốt như trên cũng là một phần quan trọng của nhiệm vụ đấu tranh bảo vệ thiên nhiên hoang dã của nhà báo.

Kiểm được thông tin từ hoạt động điều tra đã khó, nhưng cái “xuất thần” nhất để chiến thắng bao giờ cũng là khả năng phân tích tình huống để tiếp tục “ra quân” thọc sâu hơn vào hoạt động của các đối tượng buôn bán trái phép ĐVHD hay tàn phá môi trường nói chung. Đề tài báo chí điều tra hay nhất không phải là đề tài vẽ ra viễn cảnh hay nhất từ kết quả điều tra kia, mà quan trọng hơn, nó phải là đề tài có tính khả thi nhất để đạt được các mục tiêu từ tế mà nhà báo và cộng sự đề ra. Muốn “ngủi” được tính khả thi, tiềm năng gây hiệu ứng xã hội tích cực của đề tài thì mỗi nhà báo cần tìm hiểu và tham vấn các ý kiến kĩ càng và bài bản trước khi “xắn tay áo lên”, “khoác ba lô lên”.

PHẦN 3: NHỮNG LƯU Ý KHI TRIỂN KHAI ĐIỀU TRA

3.1 Lưu ý khi sử dụng các thiết bị điều tra

- Thay đổi thiết bị liên tục, bỏ thói quen quay lên kiểu truyền thống cũ kỹ
- Luôn mang theo thiết bị dự phòng

Thay đổi liên tục, và bỏ thói quen quay lên kiểu truyền thống cũ kỹ vì sau mỗi lần bị điều tra bởi bất cứ lực lượng nào, các đối tượng thường tự đào tạo, tập huấn cho mình nhiều kỹ năng đối phó với các thiết bị điều tra ghi hình làm bằng chứng. Nếu nhà báo cứ “lối cũ ta về” thì sẽ gặp nguy hiểm. Ví dụ: giò dây, máy quay siêu nhỏ là kính, bút, chìa khóa ô tô, cúc áo khoác, đều đã lỗi thời. Nhà báo cần liên tục cập nhật và sáng tạo trong việc sử dụng nhiều hình thức hiện đại khác giúp hóa trang thâm nhập tìm bằng chứng. Tùy hoàn cảnh, tùy trí tuệ và sự sáng tạo của mỗi người, nhà báo cứ thế mà chế vào đủ các vật dụng mà mình muốn như thiết bị quay lên gồm pin, đầu camera, dây dẫn, thẻ nhớ, vài loại có “ăng-ten” nhỏ phát wifi...

Trong mọi hoàn cảnh, tuyệt đối không được phép tin vào sự hoạt động hoàn hảo của một máy quay, một máy ảnh hay một máy ghi âm khi tiếp cận các đối tượng quan trọng, hay đi đến các địa điểm có ý nghĩa sống còn. Mọi thiết bị đều có thể xảy ra trục trặc, nên cần có kế hoạch thiết bị sơ cua/ “bọc lót” kĩ. Đặc biệt lưu ý máy quay, máy ghi âm, máy chụp ảnh thường phải là hai thiết bị để tránh bị trục trặc vì mỗi cái máy thời kỹ thuật số đều có hàng ngàn lý do để trục trặc, nếu chỉ có một máy thì nguy cơ mất toàn bộ dữ liệu quý là rất cao.

3.2 Lưu ý khi tiếp cận đối tượng

- Tìm hiểu trước về đối tượng
 - Sử dụng phương thức liên lạc phù hợp
 - Cần hình ảnh hóa, video hóa để có những tư liệu trực tiếp
-

Tìm hiểu trước về đối tượng: Nhà báo cần gặp những người có liên quan, nghiên cứu các nguồn tài liệu, tư liệu có liên quan đến đối tượng và vấn đề cần làm rõ. Ví dụ, khi muốn tiếp cận, phỏng vấn kẻ bị tình nghi là đầu mối bán hổ hoang dã, nhà báo phải tìm hiểu trước về đối tượng này qua các kênh thông tin khác nhau, như một người từng mua hàng của hắn, qua một nguồn tin ẩn danh, hoặc qua trang facebook mà đối tượng dùng rao bán hổ...

Sử dụng phương thức liên lạc phù hợp: Nhà báo có thể chọn nhiều cách khác nhau để liên hệ với đối tượng phỏng vấn như gọi điện, sử dụng ứng dụng chat online, zalo, viber... nhưng dù sử dụng cách nào, nhà báo cần phải tìm hiểu trước để đánh giá được mức độ sẵn sàng hợp tác của đối tượng, cũng như thói quen sử dụng phương thức liên lạc của đối tượng, để từ đó có cách tiếp cận thích hợp. Lưu ý, sử dụng cách liên lạc nào thì cũng cần tránh để lại “dấu vết” của người điều tra, như số điện thoại đăng ký tên mình, facebook thật của mình.

Tìm mọi cách để hình ảnh hóa, video hóa rồi “trối buột” mọi câu chuyện bằng các tư liệu thuyết phục nhất. Yêu cầu sống còn là cần tài liệu điều tra trực tiếp về đối tượng, không nên vội tin hoặc tin nhiều vào giá trị của các tài liệu gián tiếp.

Ví dụ thực tế: liên quan đến ổ nhóm tàn sát, chế tác, buôn bán rùa biển lớn nhất từng được khám phá trong lịch sử Việt Nam ở xã Phước Đồng, TP Nha Trang, tỉnh Khánh Hòa mà chúng tôi từng “phá án”. Các nhà báo đã phải có hình ảnh, video, ghi âm về mọi lời kể của bà con sống xung quanh nhà đối tượng; trong đó có cả tài liệu về việc công an và thanh tra thủy sản từng bắt giữ đối tượng với tang vật là 1.000 con rùa biển khổng lồ quý, hiếm trước đó ra sao. Cả hình ảnh “nội bộ” do cựu nhân viên của đối tượng tuồn ra để tố cáo. Nhưng đó chỉ là những tài liệu chưa thật sự thuyết phục. Người ta có thể nói dựa, nói vì muốn trả thù đối tượng hoặc cho rằng bằng chứng nói về một vụ đã diễn ra từ trước (không liên quan gì đến vụ hiện nay, có thể đối tượng đã “hoàn

lượng"...). Thậm chí, hoàn toàn có thể đặt vấn đề: hình ảnh được tố cáo là tài liệu "bắt tận tay, day tận trán" các hành vi phạm tội của đối tượng (xác rùa biển quý hiếm la liệt ở nhà hắt); hoặc đó cũng có thể chỉ là hình ảnh cắt ghép, hình ảnh ở nơi khác được "vu oan" là ở nhà đối tượng đang bị nhà báo điều tra.

Cho nên, cần có tài liệu do nhà báo trực tiếp "trình sát hóa trang" để thu nhận, sau khi nhận định chắc chắn rồi, lúc đó mới "bủa vây" (tránh bị tẩu tán tang vật, hoặc được ai đó bảo kê "phím" cho đối tượng tẩu tán tang vật hoặc bỏ trốn) và báo lực lượng chức năng đến bắt giữ. Trong nhiều trường hợp, nhà báo cũng cần giám sát cơ quan chức năng chặt chẽ.

Nhớ rằng, bất cứ cuộc gặp gỡ nào cũng có thể có tài liệu quý được "phun" ra. Nắm bắt cơ hội, tự tạo ra cơ hội rồi tư liệu hóa được cơ hội, là những thách thức với năng lực của nhà báo. Đây là chưa kể, các bằng chứng gián tiếp bao giờ cũng có giá trị tương đối lớn, nếu chúng ta không ghi lại câu nói, hình ảnh, video của nguồn tin, đến lúc đăng phát tác phẩm, nếu bị phản pháo hay kiện cáo, rất dễ đẩy nhà báo vào tình huống đuối lý, thua kiện. Bởi "khẩu thiệt vô bằng" (lời nói gió bay, không còn lại bằng chứng gì), nên mới cần "tư liệu hóa", "bằng chứng hóa" tư liệu đó. Các tài liệu cũng như quyền giữ gìn, bảo mật tài liệu đó, là đặc quyền của nhà báo, để bảo vệ mình và bảo vệ nhân chứng, người cung cấp thông tin. Khi có vụ việc quan trọng xứng tầm, vì nghĩa cả (cái này có Luật Báo chí quy định rõ ràng) thì cũng chỉ tòa án và viện kiểm sát mới được phép yêu cầu nhà báo cung cấp tài liệu "mấu chốt".

3.3 Lưu ý khi nhập vai

- Chỉ nhập vai khi đó là cách tốt nhất để thu thập thông tin
 - Thuộc kịch bản đặt ra từ đầu, có kiến thức về các "vai diễn" mình đang nhập
 - Luôn tỉnh táo để giữ được một tâm thế bình tĩnh, tránh làm sai
-

lệch sự việc

- Liên tục đặt câu hỏi tại sao để tìm ra gốc rễ vấn đề
- Đi đến cùng sự việc với sự vào cuộc của cơ quan chức năng

Chỉ nhập vai khi đó là cách tốt nhất để thu thập thông tin:

Theo kinh nghiệm của các nhà báo điều tra, chỉ nhập vai gặp mặt đối tượng khi chắc chắn đối tượng đã tin tưởng và thực sự muốn gặp mình và “chùng nào chưa chắc thắng thì không “đánh”. Cả động cơ và cách thức của nhập vai phải kín kẽ thì nhà báo mới tiến hành hoạt động này. Điều này cũng có nghĩa là nhà báo phải lập kế hoạch chi tiết, tỉ mỉ, lường trước những khó khăn, thất bại để tính toán sao cho tối ưu nhất. Trong kế hoạch đó, có cả việc tham gia chỉ đạo của Ban lãnh đạo cơ quan báo chí, việc phối hợp với các cơ quan hữu quan, việc sử dụng cộng tác viên, kế hoạch thoát thân trong tình huống hiểm nghèo...

Thực hiện kỹ năng hóa trang điều tra với các “vai diễn”

khác nhau: Phải học từ lòng của giới săn bắt, buôn lậu, “ăn chơi” các món ĐVHD; trong lần đầu gặp đối tượng nguy hiểm thì chỉ nên dừng lại ở mức độ dò xét, thăm dò, và không được “ham” mang các thiết bị ghi âm, ghi hình vì có thể bị khám xét và bại lộ danh tính... Khi trò chuyện với đối tượng, cố gắng không nói nhiều, hãy kì vọng vào các phút im lặng chờ đợi sau khi đưa ra những câu hỏi “sốc”; và đặc biệt tận dụng các câu chuyện dây cà dây muống mang thông điệp “vàng ngọc” sau khi “tắt máy đi ngủ”. Bên cạnh đó, khi nhập vai, nhà báo cần cái đầu sắc sảo, không cứng nhắc, mà phải biết tùy cơ ứng biến. Không có nguyên tắc, lời khuyên nào đúng chung cho tất cả các vụ việc.

Chúng tôi từng vào vai người đi mua ĐVHD hoặc vào vai người đi đo đạc địa chất đang leo núi với máy móc thiết bị, thậm chí cả giấy giới thiệu của liên đoàn địa chất; bởi đó là lý do thuyết phục nhất để chúng tôi ăn ngủ cùng những người đi săn thú rừng. Hoặc để tiếp cận nơi nuôi nhốt, chế biến, làm tiêu bản ĐVHD, nhóm phóng viên chúng tôi từng mua cả lồng chim cu gáy, thuê xe máy, mượn quần áo diễn vai mình là

thợ bắt chim, thợ đổ ống lươn, đom lờ đặt đó để lợ qua các bờ ruộng, bờ đầm đầy cỏ lác nhằm chụp được ảnh các vi phạm, trước khi đem nó ra trình báo công an môi trường bắt giữ. Trong những tình huống đóng vai này, cần lưu ý khả năng làm việc nhóm vì nhiều khi cần phải vào cả chục vai diễn khác nhau, khi vào vai người già, khi là người trẻ, khi là nam, khi là nữ giới, khi là con buôn, khi là trí thức; trong khi đó, một người không thể đảm đương nổi tất cả những lần nhập vai này.

Để có được những bức ảnh chân thực trong hang ổ của đường dây buôn hổ, buôn khi và sơn dương ở Diễn Châu, tỉnh Nghệ An này, chúng tôi đã phải vào nhiều “vai” khác nhau trong một thời gian dài.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Có vụ, khi các nhà báo môi trường không thể nào xâm nhập vào một trang trại nuôi nhiều ĐVHD trái phép, báo cáo kiểm lâm cũng bất lực. Các nhà báo cứ đến gần là bị cảnh giới, báo tin, thậm chí bị chửi bới, hành hung. Một nhà báo bèn uống vài ly bia, đi xe biển VIP, đi thẳng qua bảo vệ, nói năng hách dịch (vào vai cán bộ quan trọng). Xe phi thẳng vào trong khu vực trang trại, nhà báo hỏi: “Thằng Long” (chủ khu sinh thái) đâu? Rồi ông “cán bộ” đứng tiểu ngay dưới gốc cây nuôi lữ thú hoang. Trích thượng chán, ông này lôi điện thoại ra chụp đủ thứ con vật, rồi cho bảo vệ xem, hỏi nó là con gì. Khi bảo vệ yêu cầu xóa ảnh, không được chụp. Vì “cán bộ” bèn vút cả cái điện thoại mấy chục triệu đồng ở đó, bảo chúng mày giữ đi, “điện thoại của tao bắt giữ thì dễ,

đem trả tao mới khó. Mai bảo thằng Long mang trả anh nó”. Nói rồi ông này mắng thêm mấy câu trước khi bỏ đi. Thật bất ngờ, đám bảo vệ đuổi theo van xin “được” trả lại điện thoại cho sếp. Sếp lăm bầm “hay là chúng mày phạt tao tội đái bậy?” Nhà báo đã hoàn thành nhiệm vụ; ít ngày sau đối tượng bị xử lý, ảnh đăng báo và động vật được cứu hộ.

Trong thời gian cả thế giới điên đảo vì dịch bệnh COVID-19, có nhóm nhà báo điều tra mượn được bình và vòi phun xịt hóa chất phòng dịch, mặc quần áo bảo hộ trắng toát, bịt mặt với kính trong kính ngoài rồi đi phun thuốc khử trùng giúp dân. Thế là “lọt” vào được nhà đối tượng.

Một thợ săn khét tiếng ở Hòa Bình và các “mẫu vật kỉ niệm” trong nhà. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Luôn tỉnh táo để giữ được một tâm thế bình tĩnh, tránh làm sai lệch sự việc: dù đang đóng một vai cụ thể, nhưng nhà báo phải luôn tỉnh táo để giữ được một tâm thế bình tĩnh, và bảo đảm sự việc diễn ra tự nhiên theo đúng bản chất vốn có của nó. Đây cũng là nguyên tắc số 3 trong 10 nguyên tắc nhập vai để điều tra do nhà báo Nguyễn Đức Hiền (Báo Pháp luật thành phố Hồ Chí Minh) khái quát lại: “Không tác động vào sự vật, hiện tượng khiến nó thay đổi bản chất; không thúc đẩy sự kiện diễn ra hoặc khiến nó diễn ra sớm hơn bình thường. Bởi mục đích nhập vai là để tìm hiểu, mô tả, phản ánh đúng sự kiện như nó vốn có mà nếu không nhập vai, nhà báo sẽ không phản ánh được”.

Liên tục đặt câu hỏi tại sao để tìm ra gốc rễ vấn đề: Rèn luyện

cho mình một tư duy của thám tử, của nhà điều tra, kể cả tư duy của một luật sư đang bảo vệ quyền lợi cho “thân chủ” - đối tượng mà nhà báo đang tiến hành điều tra. Tức là cần liên tục đặt câu hỏi tại sao rồi mới có quyết sách phù hợp, tạo những ngã rẽ cho đề tài, lấp đầy các khoảng trống tư liệu, các dấu hỏi thắc mắc về câu chuyện, sự kiện, vấn đề. Thường thì dấu hiệu phạm tội của đối tượng ban đầu chỉ chung chung, hoặc người báo tin cũng chỉ nghe loáng thoáng “có thể sẽ như thế này”, “theo tôi là như thế này”, “tôi nhìn thấy biểu hiện như thế này”, “theo hình ảnh tôi cung cấp thì như thế này”... Chỉ có cái đầu của nhà báo đích thực và tâm huyết, rồi quá trình điều tra công phu, đúng hướng, với phương pháp luận đúng, thì mới tìm ra toàn bộ chân tướng của cái “ổ chuồn chuồn” đó. Chi tiết vụ việc và thủ đoạn của đối tượng bao giờ cũng khủng khiếp hơn là tin đồn và tài liệu sau khi điều tra bao giờ cũng thú vị hơn nhận định ban đầu (trừ các trường hợp nhà báo nhận được hoang tin, chủ đề điều tra sớm bị chấm dứt). Nhưng để tránh cho việc điều tra bị “thiên kiến”, áp đặt bởi nhà báo, bản thân nhà báo cần đóng vai luật sư biện hộ cho đối tượng để tìm cách lấy thông tin, điều tra thêm tài liệu cho câu chuyện của mình chặt chẽ, thuyết phục nhất. Khi “lấp đầy” các khoảng trống hồ nghi, lật đi lật lại vấn đề một cách chặt chẽ và logic thì mới đăng, phát sóng.

Nhà báo dẫn chương trình tại hiện trường tại rừng Kruger, Cộng hòa Nam Phi, bên xác và đầu một con tê giác vừa mới bị giết hại và bị băm nham nhỏ bằng rìu để chặt lấy sừng. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Ngoài ra, mỗi nhà báo cần xác định rằng, gặp thêm một người, đi thêm một chuyến để tìm sự thật, thì sự thật chắc chắn sẽ “lòi” ra nhiều hơn. Mọi biểu hiện lười nhác hoặc qua loa đều là cha đẻ của thất bại hoặc các sản phẩm nhò nhò “vô thưởng vô phạt”. Các nhà báo phải có được các quyết định táo bạo, quyết liệt mang tính “điểm huyết” nhất ở các thời điểm quan trọng, để bằng mọi giá tìm ra bản chất vụ việc. Khi đó thì thông tin của nhà báo mới là chìa khóa đưa các đối tượng vi phạm ra trước pháp luật; giúp định hướng dư luận cũng như đề xuất giải pháp để cơ quan chức năng xử lý vấn đề tốt nhất, vì cộng đồng nhất.

Câu chuyện điều tra về nạn giết thịt khỉ để làm món ăn phục vụ nhà hàng ở một khu sinh thái nuôi cả nghìn con khỉ.

Quá trình điều tra được tiến hành với hàng loạt câu hỏi: ai thịt khỉ, thịt khỉ làm món gì, bằng chứng đâu, ai nói vậy, nếu tôi vào vai thực khách thì họ bảo thế nào? Sau khi ghi âm, chụp ảnh, làm video xong, tưởng như câu chuyện rất sốc, rất hay và có thể công bố luôn được rồi. Dù có hóa đơn kê khai món thịt khỉ (chụp ảnh được) ở nhà hàng, dù có ghi âm lời nói của đầu bếp về các món tàn độc từ thịt khỉ rồi, nhưng câu hỏi vẫn cần được lật lại (nhà báo đóng vai luật sư bảo vệ quyền lợi cho khu sinh thái và người điều hành khu vực đó) rằng: chắc gì bức ảnh chụp thực đơn đó đã thể hiện là người ta làm sinh thái nhằm mục đích nuôi khỉ, giết khỉ rồi bán? Thực đơn đó do một nhóm người lên giết khỉ để bán, họ tự in ra dấm dúi đưa cho khách thì sao? Việc thịt khỉ do nhân viên làm bày hay do chủ trương của toàn bộ khu sinh thái đó?

Để có những lập luận kín kẽ, nhà báo cần vào vai thực khách hoặc chủ các tour du lịch, tiếp xúc với chủ của khu sinh thái; hoặc đến quay lén (camera giấu kín) các hoạt động giết mổ, xem người bán nói gì về các hoạt động của mình. Tàn suất giết khỉ rồi các bàn tiệc sử dụng món này có nhiều không? Khi đó họ lấy từ đâu, hay là khỉ vừa nhảy múa vui chơi

với khách thì quay vào nó đã khóc, chấp tay lạy khách sắp ăn món óc khi vắt chanh khi chính con khi đó vẫn đau đớn ngất ngoài dưới... gặm bàn?

Đây là chưa kể, chúng ta cần mở rộng điều tra xem có ai tiếp tay, các cơ quan chính quyền có làm ngơ không, việc nuôi khi ở đó đúng luật hay trái luật, nguồn gốc khi từ đâu, ai cấp phép, ai kiểm tra giám sát và đã bao giờ có ai xử phạt chưa? Cán bộ kiểm lâm và chính quyền xã, huyện đó nói gì? Liệu các cơ quan quản lý có biểu hiện, phát ngôn, hành vi, dấu hiệu thuyết phục là “đồng thuận” hoặc tiếp tay cho giết thịt khi, thì lúc đó mới quy kết trách nhiệm của họ được. Ngoài ra, cũng cần tính đến việc khi nuôi trong trang trại được cấp phép sinh sản thương mại rất nhiều, nếu khi trong khu sinh thái đó đều có có nguồn gốc từ trang trại chính quy với giấy tờ đầy đủ thì sao? Tóm lại là cần tránh hồ đồ trong các nhận định.

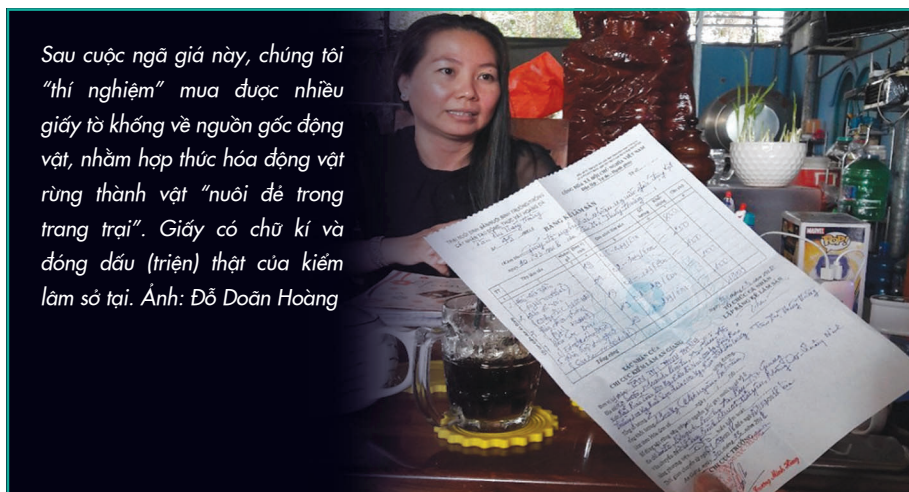
Hình ảnh mẹ con nhà khi xếp hàng cho con bú kiểu này, với tình cảm yêu thiên nhiên của mình, đã khiến chúng tôi quyết tâm điều tra tố cáo những kẻ giết thịt khi bán cho thực khách.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Câu chuyện điều tra vạch mặt các trang trại lập ra để hợp thức hóa (“rửa”) nguồn gốc ĐVHD nhập lậu hay bắt từ thiên nhiên

Chúng tôi đã đặt mua 10 tấn rùa, rần ròi xin vào trang trại của đối tượng. Bất ngờ thay, chúng tôi chỉ nhìn thấy trang trại rêu mốc, gỉ sét và chỉ có 2 con rùa què ngừng ngoắc kéo chân đau trên bùn thối; 3 con rùa chết phoi bụng. Ông chủ nói toạc: tất cả là hàng lậu từ Campuchia về, khi đến biên giới sẽ làm giấy tờ nguồn gốc “từ trang trại sinh sản được” rồi bán đi khắp trong và ngoài nước. Ở một khu vực khác, chúng tôi bỏ tiền mua giấy phép vận chuyển hàng từ trang trại đi bất cứ đâu, kiểm lâm “nhắm mắt” kí. Chúng tôi làm trắc nghiệm: bịa ra một cái tên siêu nực cười, bịa ra một công ty ở tỉnh Lạng Sơn, tóm lại tất tậ tên, tuổi, địa chỉ chỉ có ở trên mây. Tuy nhiên, bà chủ trang trại ở huyện Tân Phú, tỉnh An Giang vẫn thu tiền rồi bảo lên thành phố tỉnh lỵ Long Xuyên, mai sẽ có người giao giấy tờ. Bất ngờ thay, người giao hàng lại là một cán bộ Chi cục kiểm lâm tỉnh An Giang. Sự thật lòi ra: mỏ trang trại, bán giấy chứng minh nguồn gốc động vật, hợp thức hóa hàng lậu rồi cứ thế thu bọn tiền. Cán bộ kiểm lâm cứ căn cứ theo giá chợ đen của việc cấp phép vận chuyển rùa, rần mà ký, “đóng dấu mộc” rồi giao cho “đối tác” bất biết hiểm họa ở phía sau.

Sau cuộc ngã giá này, chúng tôi “thí nghiệm” mua được nhiều giấy tờ không về nguồn gốc động vật, nhằm hợp thức hóa động vật rừng thành vật “nuôi đẻ trong trang trại”. Giấy có chữ kí và đóng dấu (trện) thật của kiểm lâm số tại. Ảnh: Đỗ Đoàn Hoàng

Đi đến cùng sự việc với sự vào cuộc của cơ quan chức năng:

với các chủ đề liên quan đến săn bắt, buôn bán, sử dụng ĐVHD thì lực lượng liên quan nhất thường là cảnh sát môi trường, kiểm lâm, quản lý thị trường, ủy ban nhân dân các cấp, thanh tra của một số Sở, Chi cục... Nếu thấy tầm của huyện, tỉnh có “cấn cá” gì (như lãng tránh hay bảo kê) thì có thể mời sự vào cuộc của lực lượng tương ứng ở cấp cao hơn.

Có hai nội dung cần cân bằng để không thất bại:

- 1) Báo cáo và dẫn cơ quan chức năng đến xử lý: thay vì điều tra bí mật, vài góc quay lén lẽ tẻ lúc hóa trang nhập vai, thì khi kiểm tra bắt giữ các “hang ổ” rồi, bạn có thể thả sức tìm hiểu giữa thanh thiên bạch nhật, có các lực lượng hỗ trợ tuyệt đối, có chuyên gia trả lời phỏng vấn tại hiện trường, có đơn vị lấy kinh phí của nhà nước đi giám định ADN từng loài để xử lý theo luật định. Điều này cũng khiến độc giả, khán thính giả bị thuyết phục cao nhất bởi tác phẩm báo chí và hầu như tránh tuyệt đối được việc bị kiện cáo.
- 2) Nhà báo cần phải tính kĩ: nếu làm việc với cơ quan chức năng, các nhà báo phải trình thẻ nhà báo hay giấy giới thiệu, trò chuyện với họ và có thể cả “đương sự” bị điều tra nữa. Điều này dẫn đến 99% là các nhà báo sẽ lộ ra mình là ai, mình đang làm gì. Liệu điều này có “cản trở” việc đăng bài không? Lộ danh tính thì có sợ bị trả thù hay mua chuộc không? Liệu cơ quan mà nhà báo sắp làm việc, họ có “phím” cho đối tượng bị điều tra tẩu tán tang vật không? Có thể họ không bảo kê trắng trợn, song họ không muốn địa phương bị “bóc mẽ” các hoạt động xấu làm mất thành tích thì sao?

Ngoài ra, nhà báo cần tính đến khả năng: trước khi cơ quan chức năng đi kiểm tra, bắt giữ, có thể nguồn tin đã bại lộ. Đã nhiều lần, không ít kiểm lâm trước khi đi kiểm tra vi phạm đã nhắn tin cho đối tượng vi

phạm, rồi điều này được phát hiện bởi cơ quan điều tra khác và báo chí đăng tải; và kiểm lâm viên vi phạm đó đã bị kỷ luật. Giữa bối cảnh ấy, nhà báo cần vào vai, hóa trang thành các thành phần khác nhau, đánh đúng vào tâm lý (thường là hám lợi) của đối tượng để tìm ra bản chất vấn đề. Nhiều lần chúng tôi phải cho người bí mật canh gác tang vật, quay phim chụp ảnh kỹ (ảnh có bối cảnh) rồi một nhóm khác đi báo tin, mời cơ quan hữu trách đến kiểm tra, thu giữ, xử lý.

Ảnh: Chúng tôi đã gặp những gương mặt người bị hổ vồ, hổ ăn thịt mất người thân, những người đánh nhau với gấu hoang và sống sót với đầy vết sẹo, trong khi các hũ rượu của họ thì đầy chân gấu rừng! Chúng tôi đã điều tra kỹ, để tính đến một phương án “chung sống hòa bình”, vẫn bảo vệ được con người và thú hoang không bị tàn sát.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Cục Kiểm lâm Việt Nam đã rất tâm huyết và minh bạch trong việc cùng chúng tôi đi máy bay vào tỉnh Long An, xử lý nghiêm các vi phạm lớn ở chợ chim trời và thú hoang trên địa bàn huyện Thạnh Hóa, sau khi có nguồn tin thuyết phục của nhà báo điều tra. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Khi làm việc với cơ quan chức năng, tốt nhất là không nên dừng lại ở mục đích phỏng vấn, mà phải tăng cường chất vấn. Mặc dù phỏng vấn là nghệ thuật mấu chốt quan trọng nhất của nghề báo; song với báo chí điều tra thì chất vấn mới là sống còn và đẳng cấp. Nhà báo có quyền độc lập điều tra, độc lập kiến nghị và chịu trách nhiệm về sự công bố các kết quả điều tra của mình trước công luận. Chính vì thế, các nhà báo cần đi cơ sở, tìm hiểu kỹ, mọi ngóc ngách, ngả rẽ của vấn đề; và ở mỗi giai đoạn họ đều cần sáng tạo để nhìn ra các khía cạnh mấu chốt khác nhau. Tốt nhất, nếu nhà báo đủ tự tin thì đăng bài xong mới chất vấn tiếp. Khi cần truy đuổi vấn đề, đặc biệt đến cấp cao nhất có thể, để họ kịp thời có các văn bản chỉ đạo làm cơ sở để tác phẩm điều tra có hiệu ứng xã hội tích cực nhất. Nếu họ chưa kịp phản hồi, các nhà báo có thể gửi đường dẫn (link) tác phẩm, hay gửi bản báo in đến tận bàn làm việc của họ rồi phỏng vấn.

Ví dụ, khi làm gần 10 kì điều tra về “Tấn công vào Địa ngục chim trời Thanh Hóa” (tỉnh Long An), chúng tôi đã chất vấn để có được Công văn chỉ đạo từ Tổng Cục Lâm nghiệp (Bộ NN&PTNT), Đội trưởng Đặc nhiệm Cục kiểm lâm Việt Nam trực tiếp đi bắt giữ các kì ốt bán buôn ĐVHD, Phó Chủ tịch UBND tỉnh Long An có công văn chỉ đạo và đối thoại với báo chí. Hàng loạt tờ báo, Đài Truyền hình đã vào cuộc theo hiệu ứng domino.

TỔNG CỤC LÂM NGHIỆP CỤC KIỂM LÂM Số: 15 /KL-ĐN V/v kiểm tra, xử lý đợt điểm tình trạng kinh doanh, buôn bán động vật hoang dã	CỘNG HÒA XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM Độc lập - Tự do - Hạnh phúc Hà Nội, ngày 10 tháng 01 năm 2020	BỘ NÔNG NGHIỆP VÀ PHÁT TRIỂN NÔNG THÔN Số: 2066 /NN-TCLN V/v xử lý tình trạng buôn bán động vật hoang dã trái quy định của pháp luật	CỘNG HÒA XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM Độc lập - Tự do - Hạnh phúc Hà Nội, ngày 23 tháng 3 năm 2020
Kính gửi: - Chi cục Kiểm lâm vùng III; - Chi cục Kiểm lâm Long An; - Chi cục Kiểm lâm Đồng Tháp.			
Qua công tác nắm tình hình của Cục Kiểm lâm và thông tin phản ánh của một số cơ quan báo chí về tình trạng kinh doanh, buôn bán trái phép các loài động vật hoang dã tại khu vực Thanh Hóa, tỉnh Long An, một số địa phương thuộc tỉnh Đồng Tháp,... Để xử lý nghiêm các đối tượng có hành vi vi phạm tại các địa điểm nêu trên Cục Kiểm lâm đề nghị như sau:			
1. Chi cục Kiểm lâm vùng III chủ trì xây dựng kế hoạch phối hợp, thông nhất với Chi cục Kiểm lâm Long An, Chi cục Kiểm lâm Đồng Tháp tổ chức kiểm tra và đề nghị cơ quan có thẩm quyền tại địa phương xử lý theo quy định của pháp luật các đối tượng có hành vi vận chuyển, kinh doanh, chế biến động vật hoang dã trái quy định pháp luật tại các địa điểm nêu trên, báo cáo kết quả xử lý về Cục Kiểm lâm trước ngày 21/01/2020.			
2. Chi cục Kiểm lâm Long An, Chi cục Kiểm lâm Đồng Tháp phối hợp với Chi cục Kiểm lâm vùng III và các lực lượng chức năng, chính quyền địa phương tổ chức thực hiện theo kế hoạch. Lập hồ sơ xử lý theo thẩm quyền và quy định của pháp luật các đối tượng có hành vi vận chuyển, kinh doanh, chế biến động vật hoang dã trái quy định pháp luật trên địa bàn quản lý. Tham mưu cho cấp có thẩm quyền quản lý hoạt động nuôi dưỡng vật hoang dã theo đúng quy định pháp luật, chấm dứt hoạt động của các tụ điểm kinh doanh, chế biến động vật hoang dã trái quy định của pháp luật.			
Đề nghị Chi cục Kiểm lâm vùng III, Chi cục Kiểm lâm Long An, Chi cục Kiểm lâm Đồng Tháp tổ chức thực hiện và báo cáo kết quả về Cục Kiểm lâm đúng thời gian quy định./.			
Nơi nhận: - Như trên; - TCT, Nguyễn Quốc Trị (để báo cáo); - PCTCT, Cao Chí Công (để báo cáo); - O, Cục trưởng (để báo cáo); - Lưu: VT, ĐN.	KT, CỤC TRƯỞNG PHÓ CỤC TRƯỞNG CỤC KIỂM LÂM <i>(Chữ ký)</i> Nguyễn Quốc Hiệu	Nơi nhận: - Như trên; - Bộ trưởng Nguyễn Xuân Cường (để báo cáo); - Lưu: VT, TCLN.	KT, BỘ TRƯỞNG THỦ TRƯỞNG <i>(Chữ ký)</i> Hà Công Tuấn

Các công văn chỉ đạo danh thép của Thứ trưởng Bộ NN&PTNT Hà Công Tuấn ngay sau bài báo “Tấn công vào Địa ngục chim trời” do chúng tôi điều tra, tố cáo, dẫn cơ quan chức năng vào trình sát và bắt giữ; và Công văn của UBND tỉnh và Kiểm lâm tỉnh Long An liên quan đến vụ “chợ chim trời Thanh Hóa”. Ảnh: Đỗ Đoàn Hoàng

Hay như vụ rùa biển ở Nha Trang (bắt giữ 10 nghìn xác rùa biển quý, hiếm ở các nhà kho của đối tượng Hoàng Mạnh C.), báo chí cần không khoan nhượng, sát cánh bên cơ quan chức năng và các tổ chức bảo tồn. Ngay sau khi tổ chức ENV có công văn gửi Bộ trưởng Bộ Công an, Bộ trưởng Bộ Tài nguyên và Môi trường, chúng tôi cũng tiếp nhận đơn thư tố cáo và vào gặp lãnh đạo Công an tỉnh Khánh Hòa và cùng PC49 tổ chức bắt giữ tiếp. Chúng tôi cũng truy vấn thanh tra thủy sản, công an môi trường của tỉnh về tiến độ xử lý vụ việc. Đến bây giờ, hành trình đưa thủ phạm nguy hiểm ra vành móng ngựa đã hoàn thành với bản án 4 năm tù cho “ông trùm”.

Hình ảnh vụ bắt giữ 10.000 xác rùa biển tại Nha Trang, Khánh Hòa (vụ việc lớn nhất trong lịch sử Việt Nam ở lĩnh vực này), hầu hết tư liệu điều tra đã được nhà báo và tổ chức môi trường ghi nhận rồi gửi “hồ sơ” thẳng tới C49, Cục Cảnh sát Môi trường, Bộ Công an. Ảnh: Đỗ Đoàn Hoàng.

Cần nhắc lại vấn đề, nhắc nhở cơ quan hữu trách vào cuộc. Phân tích sự việc, trình bày toàn bộ câu chuyện thuyết phục, các điều tra tố cáo thật rõ ràng, đó là trách nhiệm của nhà báo; nhưng xử lý vấn đề lại là

trách nhiệm của cơ quan chức năng. Báo chí là quyền lực thứ 4 trong xã hội, sau hành pháp, lập pháp và tư pháp. Các nhà báo cần biết sử dụng tốt chức năng này để biến các đề xuất, phân tích, tố cáo (từ tác phẩm điều tra) của nhà báo thành hành động của cơ quan liên quan. Muốn thế, các kết quả điều tra phải cho thấy lỗi ra của vấn đề, quy trách nhiệm cụ thể cho từng cá nhân, tổ chức. Đồng thời, nhà báo, tòa báo, cơ quan báo chí cần có kế hoạch bài vở, đề xuất sự lên tiếng của các chuyên gia, nhà quản lý, giới khoa học. Nội dung tác phẩm cũng cần phân tích rõ để độc giả, khán thính giả, cùng lực lượng quản lý, đặc biệt là các đồng chí lãnh đạo cấp cao cùng vào cuộc. Chỉ có các sức ép ấy mới đủ sức đẩy vấn đề đến chỗ được giải quyết nhanh và triệt để.

3.4 Lưu ý giữ an toàn cho bản thân

- Không đi một mình trong hầu hết mọi tình huống
- Xây dựng phương thức điều tra theo nhóm
- Giữ bí mật tuyệt đối về thông tin khi tác nghiệp
- Có thể công khai danh tính khi bị lộ
- Luôn có cứu trợ trong tình huống khẩn cấp

Khi điều tra, cố gắng tránh việc đi một mình trong hầu hết mọi tình huống. Cần quan sát kỹ lỗi ra vào, khu thoát hiểm, camera an ninh của khu vực mà đối tượng quản lý. Tránh bị các đối tượng theo dõi ngược khi phát hiện những dấu hiệu nghi ngờ qua camera an ninh, thậm chí chúng có thể xem lại video của camera an ninh để lưu giữ được biển số xe hay ghi nhớ gương mặt nhà báo. Do vậy, các nhà báo cần vào vai hoàn hảo để chúng không nghi ngờ, hoặc chờ sau 15 ngày (thời gian trung bình mà các camera an ninh hiện đại nhất cũng đã “quay vòng” tự xóa dữ liệu) mới tung tư liệu ra công luận, hoặc “phím” cho cơ quan chức năng vào bắt giữ. Đặc biệt, tăng cường sử dụng thiết bị theo dõi từ xa, chip gắn hiện đại phát sóng, thay vì theo dõi theo kiểu thủ công “công an đuổi bắt gián điệp” rất dễ lộ.

Một phóng viên của Đài Truyền hình Việt Nam ương bị chém ở tỉnh Thái Nguyên vì đối tượng ranh ma phát hiện ra thiết bị quay lén. Ảnh: Đỗ Đoàn Hoàng.

Xây dựng phương thức điều tra theo nhóm: Trong quá trình tác nghiệp, với những đề tài điều tra khó, nhiều mất xích với những thủ đoạn tinh vi, phức tạp, các phóng viên có thể xây dựng phương thức điều tra theo nhóm. Theo đó, mỗi người sẽ thực hiện một công đoạn, một giai đoạn trong loạt bài điều tra để đánh lạc hướng các đối tượng liên quan, đồng thời giảm thiểu sự nguy hiểm tính mạng bị đe dọa. Ví dụ, một người sẽ tiếp xúc điều tra đối tượng có hành vi trái pháp luật, và một người khác sẽ thực hiện phỏng vấn cơ quan chức năng. Người điều hành nhóm cũng chính là điều hành nội dung, tuyển bài cần phải khéo léo để không lộ rõ giọng văn, cách viết của mình.

Bí mật tuyệt đối ý tưởng của mình, nhất là khi tiếp xúc với các đối tượng nắm nguồn tin; đồng thời cần bí mật với mọi cá nhân, tổ chức về thời gian, địa điểm nhà báo tiến hành điều tra. Thường vì các trách nhiệm và quyền lợi liên quan, các đối tượng sẽ nói theo “giọng điệu” của họ. Khi quyền lợi bị xâm phạm, họ có thể e dè không tiếp xúc hoặc có biện pháp ngăn cản, thậm chí tấn công lại người điều tra. Cần lưu ý rằng lợi nhuận khổng lồ từ buôn bán trái phép ĐVHD có thể sánh ngang với buôn bán vũ khí, buôn người và ma túy, nên các đối tượng rất quý quyết hoặc dễ dàng có “tay chân” quý quyết khi “không ưa” các nhà báo.

Có thể công khai danh tính khi bị lộ: Trong trường hợp không may đối tượng vẫn nghi ngờ và thậm chí phát hiện được thiết bị của phóng viên, khi cảm thấy không còn đường thoát thì phóng viên nên công khai danh tính thật và có thể đưa Thẻ Nhà báo. Lúc này nhà báo cần nắm rõ Luật Báo chí, quyền được bảo vệ của mình để thương lượng và thuyết phục đối tượng. Khoản 12, Điều 9, Luật Báo chí 2016 nghiêm cấm hành vi đe dọa, uy hiếp tính mạng, xúc phạm danh dự, nhân phẩm của nhà báo, phóng viên; phá hủy, thu giữ phương tiện, tài liệu, cản trở nhà báo, phóng viên hoạt động nghề nghiệp đúng pháp luật. Do vậy, khi đang giả trang để tác nghiệp mà bị bại lộ, nếu không bắt lợi lắm thì nên công khai việc mình là nhà báo ngay lập tức. Nếu đã nêu rõ: “Tôi là nhà báo đây” mà vẫn bị các đối tượng đánh, hành hung thì tạm coi là có cơ sở để sau đó kiến nghị cơ quan chức năng tiến hành điều tra, khởi tố thủ phạm đánh nhà báo, phóng viên với tội danh chống người thi hành công vụ. Lưu ý là sau khi sự việc đã xảy ra, các nhà báo có thể tố cáo mọi chuyện với cơ quan chức năng.

Luôn có cứu trợ trong tình huống khẩn cấp: Đối với nhà báo, trước khi đi công tác, nhất thiết phải báo cáo chính xác nơi tác nghiệp, tình hình cụ thể của mình với cơ quan chủ quản; đồng thời, nhà báo

cũng phải tạo những phím gọi tắt trong điện thoại để trong trường hợp nguy hiểm gọi báo về cho lãnh đạo cơ quan của mình. Ngay khi phát hiện ra dấu hiệu nguy hiểm, nhà báo nên nhanh chóng, bí mật ấn phím gọi tắt để lập tức tạo cuộc gọi và khéo léo lồng ghép trong lời đối thoại với đối tượng để thông tin về địa điểm, vị trí mình đang ở, tình huống đang xảy ra... Điều này sẽ giúp cho lãnh đạo cơ quan có thông tin để tìm cách để xử lý tình huống, nhất là tìm cách giải cứu.

3.5 Lưu ý khi lưu trữ thông tin

- Thông tin phải luôn được nhân bản ra nhiều thiết bị, nhiều bản dùng cho nhiều mục đích sử dụng khác nhau

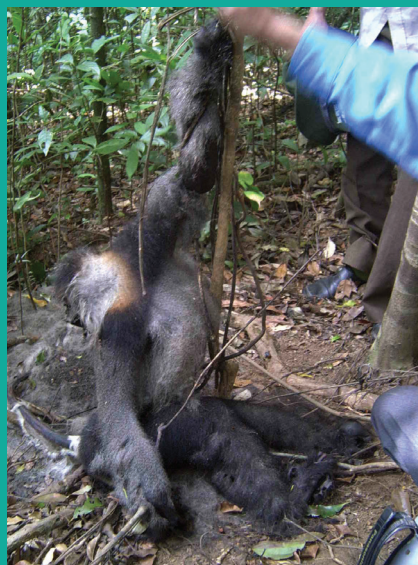
Khi có được thông tin quý, thường thì các nhà báo phải tìm cách “nhân bản” ra nhiều thiết bị lưu trữ, đưa cho cả đồng nghiệp giữ hoặc tải ngay lên các ứng dụng (khi có thể) để tránh việc bất ngờ bị mất hoặc bị tước đoạt thiết bị ghi âm, ghi hình... Có thể sử dụng các ứng dụng trên internet để lưu trữ: chúng có thể được tự động phân vùng các bức ảnh và video theo bản đồ thế giới (chụp ở xã, huyện, tỉnh, quốc gia nào thì tìm ở quốc gia đó khi mở “bản đồ ảnh” của người dùng ra); hoặc chúng có thể được phân chia theo ngày tháng năm bạn đã chụp tấm ảnh đó; hay phân chia theo chủ đề đã lưu trữ. Ví dụ: khi tìm trong google photos (lưu trữ trên internet), bạn chỉ cần gõ “con hổ” hay “con nai” thì tất cả những bức ảnh có con hổ, con nai, hoặc có chữ “hổ”, chữ “nai” nó đều hiện ra; kể cả với các nhân vật mặc áo có chữ “hổ” hay vẽ hình hổ nhỏ xíu. Kể cả một chai bia trên bàn tiệc (trong bức ảnh nào đó của kho ảnh lưu trữ) mà nhãn hiệu của nó có hình con hổ hay con nai. Tóm lại, lưu giữ làm sao để dễ tìm được qua công cụ search trong ổ cứng lớn của máy, ổ cứng ngoài hoặc trên các dữ liệu lưu trên mạng (mua không gian mạng) như: google, dropbox hoặc Mediafire... Nếu có điều kiện nên sử dụng trợ lý thực hiện công việc này một cách chuyên nghiệp.

Các tư liệu cần lưu làm 2 bản, tránh bị vi-rút hoặc thất lạc ổ nhớ, hay thậm chí bị hủy hoại.

Các nhà báo cũng nên tính đến việc khi làm điều tra sẽ có những kẻ tấn công hay trộm cắp với mục đích hủy hoại tài liệu “kết tội”. Do vậy, khi xuất file với video và sửa ảnh thì cần phải lưu giữ một bản riêng cho báo chí truyền hình sử dụng, đồng thời giữ bản gốc nguyên dung lượng để sử dụng cho các tác vụ khác sau này. Nhiều khi, nhà báo có đầy đủ tư liệu mà khi cần không tìm được hoặc không bao giờ tìm được, thì cũng coi như không có. Có thể nói công tác lưu trữ khoa học là vấn đề sống còn. Các chuyên gia kỹ năng sống đã từng nói: mỗi lần bạn sắp xếp lại tài liệu, là một lần sáng tạo, mỗi lần xem và sắp xếp lại ảnh, video, ghi âm, là một lần bạn được tư liệu ấy truyền cảm hứng để sáng tạo. Đặc biệt, trong quá trình tranh biện trước tòa, nếu nhà báo thiếu một văn bản, một ghi âm quan trọng, họ có thể phải đối mặt với việc bị thua cuộc hoặc bị thu thẻ nhà báo, bị yêu cầu bồi thường nhiều tỷ đồng, thậm chí bị phạt tù.

Chúng tôi từng chụp ảnh, quay video các sai phạm do nuôi nhốt voọc, vượn quý ở một tỉnh Tây Nguyên. Khi chúng tôi dẫn cơ quan chức năng đến xử lý, giải cứu động vật thì sân vườn đã bị dọn sạch, chuồng voọc bị thợ hàn thợ sắt đến cắt phá, voọc... biến mất từ khi nào. Không thể “bắt tội” ai được, dù nhắm mắt cũng biết ai đứng đằng sau. Lỗi là do ai, do nhà báo không chặt chẽ trong tư liệu, không giám sát việc tẩu tán tang vật, xóa dấu vết hiện trường, hay khi nhà báo đi gọi cơ quan thực thi pháp luật đến bắt thì thông tin đã rò rỉ.

Tương tự, tại một tỉnh Tây Bắc, nhiều cán bộ cơ sở đã bị cơ quan chức năng đến điều tra, đe dọa và bắt ký vào một biên bản với nội dung ngược lại với những gì họ đã nói trước ống kính nhà báo trước đó. Nếu không bí mật ghi hình, ghi âm được “hoạt động chống chế” này; nếu không chắc về tư liệu văn bản “chữ ký đen trắng đỏ” hay các tài liệu bổ trợ khác, mà chỉ căn cứ vào “lời khai” của các người liên quan thôi, thì nhà báo có thể sẽ gặp rắc rối.

Tôi từng viết báo, làm phim, diễn thuyết, giảng dạy về thực trạng và cách cải thiện nỗi đau bị tàn sát của muôn thú Việt Nam.

Ảnh: Đỗ Đoàn Hoàng.

PHẦN 4: MỘT VÀI LỜI KHUYÊN KHI XÂY DỰNG TÁC PHẨM BÁO CHÍ ĐIỀU TRA VỀ BẢO VỆ ĐỘNG VẬT HOANG DÃ

- Chỉ đăng và phát sóng những gì có tư liệu trong tay
- Tính trước hậu quả khi đưa thông tin lên báo chí
- Cần có hình thức thể hiện phù hợp với từng vụ việc, từng vấn đề, không cứng nhắc giáo điều
- Cẩn thận khi sử dụng các hình ảnh ghê rợn về ĐVHD
- Ngôn từ cần kín kẽ và tránh gây tác dụng ngược hay phản cảm cho bảo tồn
- Đề cao sự dẫn thân, trải nghiệm trực tiếp của nhà báo cho tác phẩm, vấn đề

Có một phương châm xây dựng tác phẩm hay: “Đi sướng, viết khổ/ đi khổ, viết sướng”. Không phải người ta cố tự làm mình khổ khi đi công tác để về có tác phẩm hay. Nhưng cần hiểu rằng, nếu chấp nhận khổ được thì ta sẽ hiểu vấn đề, xúc cảm vấn đề, chia sẻ cảm thông với con người/vụ việc đó hơn, đặc biệt là vấn đề xâm hại thiên nhiên, ĐVHD. Và cảm xúc đó sẽ được lan truyền đến độc giả. Chưa kể, sự công phu bao giờ cũng đi kèm kết quả là có nhiều tài liệu. Trong điều tra, một trong những cái quý báu nhất, cái sống còn là tài liệu. Và nhìn rộng hơn trong cả sự nghiệp làm báo, làm điều tra, thì tài liệu “trải nghiệm quá khứ” có vai trò đặc biệt quan trọng. Thế nên, với nghề báo: đi là được, không được trước thì sẽ được sau.

Ảnh nhà báo tràn đèo lội suối bằng xe máy ở Việt Nam. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

Bên cạnh việc tố cáo cái ác, báo chí cũng cần lan tỏa lòng tốt
và nỗ lực của những người giải cứu chim thú hoang dã, thả chúng về tự nhiên
Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng

Nhà báo đã lái ô tô xuyên 5 quốc gia để điều tra về nạn buôn bán ĐVHD xuyên biên giới.
Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

Chỉ đăng, phát sóng những gì có tư liệu trong tay: Cần trân trọng và sử dụng các tài liệu có được từ chất vấn, phân tích vấn đề sâu hơn, thay vì chỉ phỏng vấn; cần hướng tới các câu chuyện trực tiếp có video, hình ảnh hơn là chỉ theo lời kể gián tiếp. Tư liệu độc quyền và tư liệu lấy trực tiếp từ đối tượng càng quý hơn. Ví dụ, khi tố cáo một đối tượng nuôi cả đàn hổ trong nhà như nuôi chó nuôi lợn thì cần có hình ảnh cụ thể, trong hình có đối tượng ở cạnh đàn hổ, hoặc đàn hổ ở đúng bối cảnh nhà (chuồng trại) của hắn ta. Nhà báo có thể đối thoại với chính quyền xã đó, hoặc trực tiếp đóng giả người mua hổ đông lạnh, hổ sống, cao hổ để giáp mặt đối tượng và nghe đối tượng tiết lộ thông tin (có ghi âm, chụp ảnh, video kèm theo). Thậm chí, có thể theo chân đối tượng đi nhập hàng từ rừng già hoặc từ bên kia biên giới, theo con hổ nuôi đến... nòi cao.

Với báo hình, thì tốt nhất là “cầu toàn” đến việc: nói gì có hình nấy. Nếu không có hình thì dựng sơ đồ, bảng biểu để dễ hiểu và thu hút người xem hơn. Với báo viết thì cần trích dẫn nguồn tin rõ ràng. Ví dụ, có chuyên gia ở lĩnh vực đó phát biểu chính thức, ở các diễn đàn quy mô, hoặc có người trực tiếp chứng kiến kể lại. Đôi khi cần có tư liệu báo chí về việc đối tượng được/bị đề cập lên tiếng; hoặc chính quyền sở tại, hoặc ban ngành hữu quan chính thức lên tiếng. Thậm chí, ngoài trích dẫn trong ngoặc kép, còn có video hoặc ghi âm làm chứng (được đưa ra cùng bài viết).

Phải tính được trước hậu quả của việc đưa thông tin lên báo chí: mỗi nhà báo cần hiểu thước đo giá trị của bài điều tra, thước đo giá trị phẩm cách của nhà báo, còn cơ quan báo chí luôn đặt câu hỏi: liệu tác phẩm đó sẽ đem lại cái gì cho cộng đồng xã hội. Liệu nó có làm câu chuyện, tình hình được cải thiện, thay đổi theo chiều hướng tốt hơn không? Liệu bài điều tra có đạt được các mục đích tốt đẹp đề ra ban đầu không? Kiểu như: chấm dứt một đường dây, bắt giữ đối tượng, cứu các loài hoang dã, thay đổi điều luật của quốc gia liên quan đến

vụ việc, đưa những kẻ bảo kê ra trước công lý, hay nâng cao nhận thức của cộng đồng. Đó thường là các giá trị “lý tưởng” của tác phẩm điều tra đòi hỏi các nhà báo cần phải biết tìm hướng cho ra vấn đề, cần nâng tầm vấn đề lên một cách khách quan và đúng bản chất nhất, phải tìm ra điều đó ngay trong quá trình điều tra. Đồng thời, các nhà cần có lối thể hiện tác phẩm khiến người ta phải đọc, đọc rồi buộc phải xúc cảm, tiến tới thay đổi nhận thức, hành vi với một kế hoạch hành động tích cực nhất - vì các giá trị chung mà nhân loại tiến bộ đều vươn tới.

Để dự tính được mức độ ảnh hưởng của việc đưa thông tin lên báo chí, các nhà báo cần xem xét một loạt các vấn đề như sau: nó ảnh hưởng đến người khác ra sao, cơ quan chức năng trong và ngoài nước sẽ hành xử thế nào sau khi “ta” viết bài? Cơ quan trung ương sẽ có ý kiến gì? Bản chất vụ việc là gì, nếu ta vội vàng đưa sự việc ra, thì liệu việc điều tra sau đó có ảnh hưởng gì không (thậm chí ta có phạm tội tiết lộ bí mật chuyên án, làm ảnh hưởng đến quá trình điều tra, khiến nghi phạm bỏ trốn mất không?) Nếu ta mãi mê điều tra một sai phạm nguy hiểm trước khi tố cáo với cơ quan điều tra thì liệu ta có phạm tội “không tố giác tội phạm”? Người giúp ta và bản thân ta có liên lụy gì sau khi tiết lộ sự việc ra báo chí không? Đưa cái gì, giấu kín, che mặt, giấu tên, giấu địa danh của ai và khi nào? Cái gì cũng “che mặt”, giấu tên, thì mất sức thuyết phục của tác phẩm; nếu không giấu thì ta phạm luật hay ta làm điều phản nhân văn với người ta – cân bằng thế nào hai điều này?

Loạt bài điều tra của nhà báo về nạn buôn bán sừng tê giác từ châu Phi về Việt Nam, và “chợ đen” bát nháo tại Việt Nam

Nhà báo cần tìm giải pháp cho tình trạng được phản ánh, phía Nam Phi làm gì, phía Việt Nam làm gì, ai là tội phạm, ai cần phải bắt giữ, người tiêu dùng cần làm gì để tránh mù quáng tiền mất tật mang? Việc tiêm thuốc độc vào sừng tê giác có tác dụng gì? Tiêm thuốc độc rồi mà người dân vô tội ở nhiều quốc gia vẫn sử dụng sừng đó rồi ngộ độc thì sao? Bọn lừa đảo bán sừng tê giác giả nó làm thế nào, nó bị bắt ra

sao? Làm thế nào để bảo vệ và cải thiện hình ảnh của người Việt Nam (liên quan đến sử dụng sản phẩm ĐVHD) trong mắt bạn bè quốc tế? Các vụ việc bạn điều tra được, nếu vô tình bạn bị lộ danh tính trước các đối tượng thì phải làm sao? Không công bố nữa hay tìm cách công bố an toàn hơn?

Vai hình ảnh nhà báo Việt Nam và người có uy tín trong cộng đồng đi Châu Phi và điều tra về nạn giết voi và tê giác để lấy ngà và sừng. Ảnh: Đỗ Đoàn Hoàng.

Bê răng, cất dương vật sứ tử, hổ báo, lột da tê giác nấu cao,
đó là những trò quái đản làm nản lòng người tử tế.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

Cần có hình thức thể hiện phù hợp với từng vụ việc, từng vấn đề, không cứng nhắc giáo điều.

Không áp đặt hình thức thể hiện từ trước khi điều tra vụ việc. Có khi các video quay được đã đủ nói lên tất cả rồi, khỏi cần lời bình, khỏi phải viết bài. Có khi, bộ ảnh có sức nặng hơn nhiều các con chữ mô tả kéo kẹt; chỉ cần làm phóng sự ảnh. Đôi khi, có những nhân vật quá sắc sảo, nói chuyện có duyên, lại có cán bộ địa phương ghi nhận, thì ta có thể để nguyên văn lời nhân vật. Như thế chắc chắn là hiệu quả nhất so với việc gõ băng lời người ta nói, biên tập lại và viết thành bài chỉ với ngần đó chuyện và chi tiết. Bóc băng ghi âm hoặc trích ghi hình với tiếng, hình nguyên bản, thô ráp, sinh động nhất có thể tạo sự tương tác gần hơn nữa của nhân vật với công chúng. Nhưng cách làm đó chỉ có thể áp dụng phổ biến và có hiệu quả một khi nó ra đời bằng sự điều tiết của lý trí tinh tường, sắc sảo, kỹ càng và tay nghề cao.

Trước khi đặt bút viết hoặc ngồi dựng chương trình, nhà báo cần hình dung lại toàn bộ vụ việc và "xẻ" vấn đề đúng "huyệt đạo" (mà nhà báo nghĩ rằng) công chúng báo chí cần. Tức là nhà báo cần linh hoạt trong lựa chọn hình thức thể hiện sao cho giản dị, dễ hiểu, tránh dùng các từ ngữ, số liệu, các bản cắt phỏng vấn làm loãng vấn đề. Trước khi viết, cần để câu chuyện ngấm vào mình rồi sau đó "tiết" ra theo hương vị của tư liệu, như thế tác phẩm ra đời mới có bản sắc. Tránh tình trạng vừa viết vừa trích dẫn bản bóc băng, vừa cắt ghép các hình quay theo thời gian tuyến tính. Tức là viết bằng cảm xúc dưới sự điều khiển của lý trí, dựng tác phẩm bằng cả cảm xúc và lý trí, chứ không thể trình bày vấn đề như luận văn hay bản báo cáo.

Ngoài ra, nhà báo cần đặt mình trong cảm xúc, trí tuệ và nhu cầu của người tiếp nhận tác phẩm để có hình thức thể hiện cũng như những tư liệu thiết thực, thuyết phục nhất, nhưng không chiều theo những thị hiếu tầm thường của độc giả. Nhà báo cũng cần đặt mình trong bối cảnh, vai trò của các cơ quan chức năng, liệu phản ứng của họ như thế nào

và sẽ hành động ra sao?

Trong thời buổi báo chí tích hợp trộn lẫn các loại hình, tương hỗ một thiết giữa báo chí và mạng xã hội, việc làm ảnh, video, trình bày đẹp theo kiểu tạp chí điện tử E-magazine bắt mắt và đầy tính thẩm mỹ cần được khuyến khích sử dụng. Thế nên, khi tác nghiệp và xây dựng tác phẩm, cần chú ý cả văn hóa “nghe nhìn” bên cạnh văn hóa đọc (báo).

Cuối cùng, sử dụng mạng xã hội một cách hợp lý, để tăng thêm sức mạnh, tính chiến đấu cho chủ đề mà cơ quan báo chí của mình đã đề cập. Không thể và cũng không nên so sánh báo chí và mạng xã hội “ai hơn ai”, “ai thay thế được ai”. Khi đã chính quy, bài bản, sử dụng trí tuệ tập thể và làm việc nhóm để đưa bài hoặc tuyển bài điều tra lên báo chí, truyền hình thì việc khéo léo sử dụng sức mạnh tích cực, sự lan tỏa thần kì của mạng xã hội là một bí kíp chắc không ai “cả gan” bỏ qua. Tất nhiên, cũng cần tránh “bị ngộ facebook” chẳng hạn, cái gì cũng đưa lên là mất đi sự độc quyền, mất đi tính liên mạch của tư liệu và xúc cảm mà tác phẩm báo chí đang định kì đăng hay phát sóng. Đây là chưa kể, nếu trên báo, trên truyền hình các nhà báo còn có bút danh, còn ẩn gương mặt mình đi được. Nay đưa lên mạng xã hội “của chính mình” thì khác gì “lạ ông tôi ở bụi này”. Do vậy, hãy khéo léo và cẩn trọng cân nhắc.

Cẩn thận khi sử dụng các hình ảnh ghê rợn về ĐVHD: Viết về chủ đề săn bắt thú, tàn sát thiên nhiên hoang dã rất dễ có hình ảnh máu me, con vật rên xiết hay nằm thê thảm. Các hình ảnh trên sẽ gây hiệu ứng tốt và có sức hiệu triệu trong cộng đồng (đôi khi không cần thứ ngôn ngữ nào nữa), từ đó nâng cao tính chiến đấu, cải thiện nhận thức bảo tồn. Tuy nhiên, cũng cần cân nhắc liều lượng và cách đưa, thái độ đưa chuyện trên lên báo chí, truyền hình. Vì nếu không khéo, nhà báo có thể “thái quá” đi sang chỗ vi phạm quy tắc truyền tải thông tin lên báo chí (tránh ghê rợn, máu me phản cảm, gây “hại não” và ám ảnh bất lợi cho người tiếp nhận).

Hình ảnh chặt đầu hoẵng rỗng rỗng máu bán ven Quốc lộ 3 qua địa phận ATK Định Hóa, tỉnh Thái Nguyên, hình ảnh linh trưởng bị ngâm trong hũ rượu như... gương mặt người.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng. và CTV.

Ảnh: hình tư liệu về việc buôn bán hổ trái phép ở Việt Nam. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

Cảnh tàn sát khí, vọc thê lương ở Việt Nam này có thể khiến bất cứ ai cũng cảm thấy mất ngủ.

Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

Ngôn từ cần kín kẽ và tránh gây tác dụng ngược hay phản cảm cho bảo tồn:

Đặc biệt lưu ý ngôn từ, đôi khi mô tả quá đà về cung cách chế biến thức ăn từ thú rừng có thể kích thích những cái mồm “muốn nuốt chửng thiên nhiên”, bất chấp các nỗ lực tử tế của nhân loại tiến bộ.

Nhiều ngôn từ mô tả về công dụng của cao hổ, sự “thần dược” của sừng tê giác hay mật gấu – ngay cả trong bài điều tra bảo vệ ĐVHD – cũng vô tình khiến người ta đặt vấn đề “tại sao nhiều người tin tưởng vào công dụng của cao hổ, sừng tê giác và mật gấu thế?” và họ sẽ thử. Có người dùng từ ngữ kiểu “nhiều người ở Việt Nam tin rằng sừng tê giác có tác dụng chữa bệnh ung thư nên...”; trong khi đáng nhẽ phải nói một cách kín kẽ rằng đó là “niềm tin thiếu cơ sở khoa học, và có thể nói là quá mù quáng về việc...”. Tương tự, các chuyên gia phòng chống ma túy còn có đề án tập huấn cho báo chí, tránh việc mô tả con nghiện với các mỹ từ như: đang lên tiên, đang ở cõi mộng với nàng tiên nâu, đang phê pha cảnh quần tiên vui hội vườn đào... vì các ngôn từ kia sẽ khiến

người chưa nghiệm thấy tò mò rồi muốn thử để có được những “sung sướng” mà ma túy mang lại.

Nhiều người cũng cầu thả đưa ra “giá một lạng cao hổ”, mà quên không nói rằng: đó là giá chợ đen, chứ cơ quan quản lý nào cho nấu và bán cao hổ bao giờ đâu. Lại nói về giá cả, đôi khi việc công khai sản phẩm ĐVHD với giá “hời” như thế, lại khiến người ta hám lợi tham gia buôn bán.

Đề cao sự dẫn thân, trải nghiệm trực tiếp của nhà báo cho tác phẩm, vấn đề:

Giáo trình báo chí có câu nói rất hay: muốn viết về cháy rừng thì cần sờ hoặc ngửi thấy tro than, cảm thấy được sức nóng của cháy rừng. Tuy nhiên, không phải cứ nhất thiết là viết về miếng tóp mỡ là phải nhảy vào chảo mỡ đang sôi. Tức là, có những tài liệu, nếu lấy gián tiếp, nếu ghi âm qua điện thoại hoặc trao đổi có hình (face time) được thì không nhất thiết phải lên máy bay hoặc lái xe vài ngày để gặp được họ. Chỉ có tư duy sắc sảo của nhà báo đích thực thì mới biết vượt qua các khuôn sáo, để đi đến kết quả vừa đích đáng vừa nhanh gọn mà vẫn chắc thắng. Đạo đức, đẳng cấp của nhà báo còn là ở chỗ, làm được nhiều việc, nhiều vụ với tốc độ nhanh nhất, hiệu quả lớn nhất, chứ không thể nhâm nhi một câu chuyện theo cách quá tốn kém, mất thời gian được.

Sự trải nghiệm của nhà báo, như là người dẫn chuyện trực tiếp ngoài hiện trường, nhà báo giúp khán thính giả, đọc giả cùng dẫn thân với mình. Ảnh: Đỗ Doãn Hoàng.

LỜI KẾT

Điều tra, tố cáo, lật lại vấn đề hoặc đưa kẻ xấu ra trước vành móng ngựa, thay đổi một điều luật, cứu các loài hoang dã trước khi nó trở thành con mồi của các tham vọng xấu xa giết chóc... là những điều không hề đơn giản. Một sự cầu thả của nhà báo điều tra có thể ảnh hưởng tai hại đến uy tín, danh dự, cả tính mạng của nhiều cá nhân và tổ chức, cũng như ảnh hưởng đến chính nhà báo và cơ quan báo chí của họ. Tuy nhiên, ai biết vượt qua khó khăn đó, thì họ sẽ gặt hái được vinh quang; mà vinh quang nhất là các giá trị quý báu từ hoạt động điều tra của họ đã cống hiến cho cộng đồng. Làm tốt những vấn đề trên còn có nghĩa là bạn đã làm tốt công việc tử tế cần phải có của một công dân toàn cầu, tham gia gìn giữ mái nhà chung, tấm áo giáp bảo vệ sự sống chung toàn nhân loại. Đó là cách bạn thể hiện sự ủng hộ hoặc là sự không vô cảm, không phụ bạc lại các nỗ lực bảo tồn đầy nhân văn của nhân loại tiến bộ.

Một khi đã làm được mảng báo chí điều tra, thì có nghĩa là trong nghề báo, mảng nào nhà báo ấy cũng làm được và làm tốt được. Không có giá trị đích thực nào mà người ta có thể dễ dàng đạt được; không có thành công nào không mang vị mặn của mồ hôi, giọt mồ hôi của người sáng tạo, không có giọt nào được xem là giọt cuối cùng.

Với các nhà báo nói chung, sự nghiêm túc, đam mê và đức hy sinh với nghề, bao giờ cũng là nền móng vững chắc nhất để chúng ta có được thành công. Còn với mảng điều tra bảo vệ các loài ĐVHD, nó sẽ còn làm các đồng nghiệp của chúng ta cảm thấy ý nghĩa hơn nữa, một khi họ thấm thía thêm rằng: các loài động vật và thiên nhiên hoang dã là một phần không thể nào thiếu trong sự hình thành và phát triển nhân cách của mỗi người. Thiên nhiên như bà mẹ bao dung, như tấm lá chắn bảo vệ sự sống này. Nó làm tâm hồn mỗi người và làm cho cuộc sống này nhân văn hơn. Bảo vệ thiên nhiên hoang dã, cũng là bảo vệ chính chúng ta và con cháu mình. Và quan trọng hơn, sau khi bị tàn sát, thiên

nhiên hoang dã sẽ quay lại “đáp trả” mỗi chúng ta, mỗi hoang thú sẽ “cắn lại” – những vết cắn trong hình thái các thảm họa khốc liệt và giết chóc, như lịch sử loài người đã, đang và sẽ phải chứng kiến...

Thay mặt nhóm biên soạn,

Trân trọng cảm

Nhà báo Đỗ Doãn Hoàng trong lễ nhận giải nhất báo chí
“Toàn cảnh cuộc khủng hoảng hoang dã” năm 2020

Nhà báo Đỗ Doãn Hoàng (01/01/1976)

- Quê quán: Làng cổ Đường Lâm, Sơn Tây, Hà Nội
- Giảng viên kiêm nhiệm của Hội nhà báo Việt Nam, Học viện Báo chí và Tuyên truyền
- Đã xuất bản 27 cuốn sách: Ghi chép, phóng sự, bút ký, tạp văn, truyện ngắn, truyện dài
- 23 năm qua làm cho các báo: Thanh niên, Anh ninh Thế giới, Công an Nhân dân, Dân Việt
- 4 lần nhận giải Báo chí Quốc gia và hàng chục giải thưởng báo chí, văn chương, điện ảnh khác

SỔ TAY

BÁO CHÍ ĐIỀU TRA
VỀ BẢO VỆ ĐỘNG VẬT HOANG DÃ

Một số lưu ý dành cho nhà báo